

Poštnas plačana v gotovini

ZIVLENJE IN SVET

19 L J U B L J A N A 32

Štev. 15,

9. oktobra 1932.

Knjiga 12,

ZIVLJENJE IN SVET — ilustrovana tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA, mesečno 6 kron. AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ul. 5. — ROKOPISI SE NACELNO NE VRAČAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za » Narodne tiskarne kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani.

VSEBINA št. 15: Prof. dr. W. J. Mordon: V deželi svetnikov in čarovnikov. — Plavajoča zemeljska skorja. — Astre, dalje in georgine. — Srednjeveška latinska komedija na Francoskem. — Mraz v vseirju. — Rojstvo in smrt. — Slike iz življenja in sveta. — Mićun M. Pavičević, Crnogorci u pričama i anegdotama VIII (A. D.). — Valentin Katajev: Brezdeinik Edvard (konec). — O strupih. — Češko prevažalstvo. — Stoletnica kinematografa. — Kalifornija, dežela avtomobilov. — Človek in dom. — Prestol na dnu morja. — Uganka Velikonočnega otoka. — Edinburgh. — Šah. — Znamke pripovedujejo. — Družica brezposelnega moža. — Humor.

Družica brezposelnega moža

Neštevilno mož, nadarjenih, spretnih, delavnih mož doživlja težko usodo naših dni: brezposelnost. Milijone mož zadeva do globin njihovega bistva in ne samo može, tudi žene, matere, sestre, zaročenke, ki stoje tem možem ob strani.

Danes temelji obstoj skoraj vsake meščanske družine na zaslužku moža. Brezposelnost podira njene gmotne opore, z gladom, vsakdanjimi skrbmi in vsakdanjim bojem za kosček kruha se rušijo na znotraj tudi nešteti zakoni, neštete družine. Kajti z delom jemlje možu ne samo zaslužek za družino, temveč tudi smisel njegovega življenja. Poklic je življenjsko gibalno moža v 20. stoletju.

Brezposelnemu se umikajo tla pod nogami in s tem temelji njegovega položaja. Z delom je bil uvrščen v skupnost človeške družbe, z nedostajanjem dela je zgubil v njej svojo življenjsko upravičenost in ne samo v njej, tudi v svojem malem krogu v svoji družini.

Trajno postajanje moža v hiši moti običajni ritem družinskega življenja. Posebno v manjših stanovanjih vodi ožina skupnega življenja in neenaka razdelitev dela — žena je običajno preobremenjena s težavnim gospodinjstvom — do nezaželenih in večinoma neizogibnih spopadov.

Mož se čuti nepotrebnega, postane ne-bogljjen, zakrknjen, nervozen. Samozavest mu gine, ta nujna podlaga vsakega uspešnega ustvarjanja, ki jo je spodbudilo že ponizanje podpor, brezkoristno ponujanje in čakanje v predsobah. Občevalne oblike v družini se zaostrijo, šibkosti in razlike v medsebojnih odnosih se morajo v ožini bivališča pokazati z dvojno jasnostjo.

Konec tega stanja mora biti polom mnogih, čisto predragocenih sil.

Samo en človek lahko obvaruje brezposelnega moža te usode: žena. Ista žena, ki soživlja vsa ponižanja, bedo, grenkobe, brezuspešna upanja in končno brezupnost, ki mora gledati, kako izgublja mož, katerega je nekoč občudovala, vso samozavest in ni sposoben na zadnje niti za stvari, ki se zdijo njej in tudi drugim ljudem v morda težavnem, a urejenem in zato smiselnem boju za obstanek, samo ob sebi umevne in lahke. In ki mogoče čuti, kako se ji podoba tega moža polagoma spreminja, kako izgublja vero vanj in mogoče celo spoštovanje in — ljubezen.

Težko je življenje za družico brezposelnega moža, a vendar ji ostane najvažnejše prihranjeno: brezposelnost sama, to stanje notranje praznote, večnega tuhtanja in mučenja samega sebe. Naj si bo ženska v kakšnem poklicu ali v gospodinjstvu, vedno ima svoje vezi z vnanjim svetom in svoje naloge. To jo dela navzlic vsakemu pomanjkanju neskončno bogatejšo od življenjskega tovariša. In naloga, ki jo lahko vrši nad možem, duševna pomoč, je najvažnejše v našem življenju, smisel njenega življenja.

To morajo vedeti žene in dekleta, ki je njihovega moža ali zaročenca, sina ali brata zadela usoda brezposelnosti. Vsak dan si morajo to ponavljati, da se lahko same krepijo in morejo izvrševati svojo nalogo. To ni dejanje, ki dviga in opaja kakor enkratna velika žrtev: sestavlja ga tisoč drobnih reči in nebitvenosti. To je pripravljenost v vsaki minuti, često brez zahvale in razumevanja z druge strani.

Tudi v besedah se ta pomoč ne izraža toliko, temveč v notranjem zadržanju, v veri

(Nadaljevanje na predzadnji strani).

ZIVLJENJE IN SVET

STEV. 15.

LJUBLJANA, 9. OKTOBRA 1932.

KNJIGA 12.

LIANE HAID (Foto Ufa)

Prof. dr. William J. Mordon

V deželi svetnikov in čarovnikov

(Slika na ovitku: »Hudičevi plesalci s strašnimi krinkami in dolgimi meči«)

V severnozpadnem delu Himalaje leži severno od indske pokrajine Pendžab (Peterorečja) visokogorska dolina Kašmir, dežela gozdov in cvetočih travnikov. Kašmir je od vseh strani obdan od visokih gora, ki dajejo dolini dovolj moče za bujno rast in zdi se, da nosi pokrajina po pravici svoj kraseči pridevek »dolina sreče«. Prastaro mesto Srinagar ob reki Dželam, prestolnica kašmirskega maharadža, je izhodišče v notranjost. Severnovzhodno od glavnega mesta leži pokrajina Ladak. V 16. stoletju je Ladak spadal pod Delhi, v 18. so jo zasedli Afganci, v začetku 19. je prišel spet k Indiji in s tem polagoma tudi pod oblast Angležev.*

Moje potovanje v Ladak je bilo del naučnega programa v gorovju Himalaje. V Srinagaru sem si najel pet spremljevalcev in nosačev ter se preskrbel z živili in popotno prtljago. V Kašmiru je cvetelo sadno drevje, ko smo se odpravili na pot proti Lehu, središču ladaške dežele, komaj pa smo prišli malo višje, smo bili sredi trde zime. Dospeli smo celo do obsežnih snežišč, preko katerih smo rabili pet dni, da smo dosegli počivališče v dolini Balu. To zaklonišče leži ob vznožju prelaza Zoži La, ki loči zeleno kašmirske pokrajine z njenimi gozdovi in travniki od negostoljubne puščave tibetanskega višavja.

Kakor Tibet sam, je tudi Ladak visoko ležeča skalovita pušča, kjer popotnik lahko jezdi ure in ure, pa ne opazi niti sledu kakršnekoli rasti. Ponekod so prebivalci redkih vasi izkopal jarke ob snežiščih in napeljali vodo v dolinice, kjer so zaradi blagodejne moče nastale majhne zelenice, ki nudijo prav prijetno izpremembo v pusti enoličnosti. Na poti v Leh popotniki prenočujejo v zavetiščih, ki jih vzdržuje država in ki so drugo od drugega oddaljena po 20 milj.

Čez prelaz Zoži La držita dve poti, poletna in zimska. S svojimi nosači sem porabil zimsko pot. Potovanja po Himalaji še nisem bil vajen in ker smo morali hoditi po snegu in zaradi manjše

Samostan v Ladaku. Vsi samostani so zidani na višinah in so podobni močnim utrdbam

Vse slike med Blankom, kakor tudi na ovitku, so posnete po originalnih himalajskih ekspedicijske prirodoslovnega muzeja v New Yorku pod vodstvom prof. dr. W. J. Mordona.

nevarnosti od plazov zmerom le ponoči, sem moral skrbno paziti na pot. Kljub temu pa sem se z velikim zanimanjem posvetil opazovanju obdajajočega me sveta. Čudovita ostrota senc strmo se dvigajočih čeri, silna globočina snega in vršanje vetrov v nižavi mi je vzbujalo občutek pravičnice grozote. Nprestana hoja po snegu nas je utrujala in bili smo veseli, kadar smo dospeli do zaklonišča. Kolikor bolj pa je napredovalo potovanje, toliko bolj pusta je postajala pokrajina, gore pa manj strme.

Ljudje, ki smo jih srečavali v vaseh, so bili sprva azijskega plemena. Za Kargilom, deveti dan potovanja od Srinagara, pa smo naenkrat opazili, da smo v Ladaku. Obrazi so dobili mongolske oblike, vse pogostejše smo naleteli na kakega lamo, ki je vrtil svoj molitveni mlinček, z bivališč pa so v vetru migljali molitveni praporčki.

Ladačani so veselo in prijetno ljudstvo krotke nravi in tako gostoljubni, kakor malokateri narod. Umazani so strahovito, ali to jim je skupno z vsemi ljudstvi osrednje Azije. Prijazni Lada-

* Prim. tudi »Skozi zapadni Tibet« in »V vzhodnem Turkestanu«, Zls, knjiga 7., str. 350 in 377. Op. ur.

HUDICEV PLES. Zakrinkani plesalci med plesom, ki traja običajno tri dni

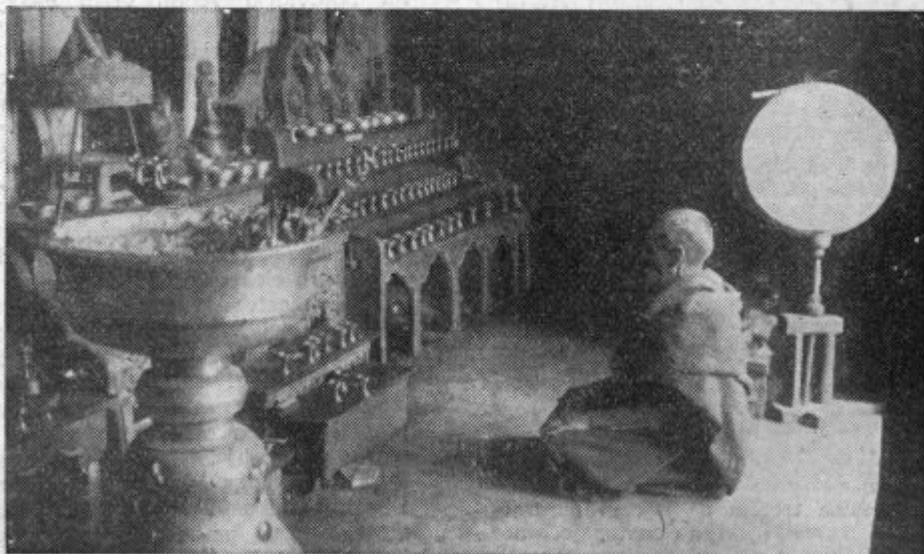
čan nima niti trohice kake verske ne-
strpnosti in predsodkov ter je kot ved-
no smejoči se veseljak zelo prijeten po-
potni tovariš.

Moški tega ljudstva nosijo kite, sple-
tene iz lastnih las in konjske žime. Nji-
hove kite so tako namaščene, da jim

umazana maščoba kaplja po hrbtu sive-
ga kožuha. Ta sivi kožuh je njihova
poletna in zimska obleka. Ovratnik ima
prišite visoke naušnike, ki so tudi v
največji vročini dvignjeni in pokrivajo
ušesa. Od daleč se zde naušniki kakor
rogovi. Ženske nosijo enak kožuh, le da
je del kožuha potegnjen preko temena
globoko na čelo. To pokrivalo je obšito
z raznimi poldragimi kamenčki in žen-
ske potrošijo vse svoje imetje, da je ta
del obleke čim pestrejši.

Ladaška dežela je močno siromašna,
vendar boj za obstanek tu ni tako te-
žak, kakor v sosednih pokrajinah. Ka-
kor so mi povedali, je glavni razlog za
to uvedba mnogomoštva, ki močno ovi-
ra pomnožitev prebivalstva. Kadar se
Ladačan poroči, postaneta njegova dva
po starosti mu najbližja brata, sopro-
ga druge vrste pri svoji svakinji. Ako
je pri hiši še kaj mlajših bratov in se-
ster, morajo v samostan. Nekoliko mla-
deničev je tako srečnih, da se priženijo
v hišo, ki je brez moških dedičev. Ta-
kemu možu pravijo »magma«. Moževi
bratje, ki imajo do svoje svakinje tudi
nekaj omejenih pravic, živijo v hiši živ-
ljenje pravih sužnjev. Ako najstarejši
mož umrje, se vdova lahko loči tudi od
ostalih dveh sosoprogov in si izbere no-
vo trojico mož.

Prvi samostan, ki mu tu pravijo
»gompa«, smo videli deseti dan potova-
nja. Sezidan je bil na visoki skali in tež-

Lama pred altarjem v samostanu Tiksaj. Boben ob njegovi desnici služi
namestu zvonca med službo božjo. Pred altarjem je množica medenih sve-
tilk, dar pobožnih vernikov

ko si je bilo predstavljati, kako dospo prebivalci do njega. Tibetanski lame grade svoje samostane na nepristopnih mestih in njihova naselja so skoraj nezavzeta. Pri Šergolu smo naleteli na prvo »čorto«, kasneje pa so te prav del pokrajine. Čorte so nagrobniki svetih mož, včasih pa so tudi shrambe za posvečene relikvije. Strogo verni Tibetanci gredo mimo čort vedno po levi strani in verujejo, da so si s tem pridobili važno zaslugo pri bogovih. Nadaljnja značilnost tibetanskih krajev so tudi stene s posvečenim napisom: Om mani padme hum. To je kratka molitvica k vzvišenemu Budhi in pomeni: O, iz lotosovega cveta rojeni! Tudi mimo teh napisov mora iti samo po levi strani, kdor hoče biti deležen zasluženja in odpustkov.

Lamaizem se deli v glavnem v dve ločini: v rumene in rdeče. Prevladujejo rumeni, h katerim spadata tudi dalaj lama v Lhasi in pančeu rimpoče (prelat) iz Tašilunpa. Rdeča ločina tudi priznava oba imenovana cerkvena poglavarja, njeni lame pa se ločijo od rumenih po tem, da so bolj posvetni in manj pobožni. Tujcem je razumevanje lamaizma težko. Preden je v deželo prodrli budhizem, so Tibetanci verovali, da prihaja vsa nesreča od zlih duhov in hudičev. Dasi je danes budhizem državna vera, je lamaizem vendar močno od-

Meniha trobita na rog in pozdravljata nastopajočo noč

daljen od naukov vzvišenega Budhe. Lamaisti verujejo v zopetno vtelešenje po smrti. Duša se ob smrti prerodi in se

Samostanska knjižnica. Rokopisi, ki vsebujejo dragocene zapiske verske in prosvetne vsebine

nastani v kaki živali, zato pravoveren lamaist ne ubija, ker se vedno boji, da ne bi ubil živali, v kateri živi njegov oče, mati, brat ali kdorkoli izmed sorodnikov in prijateljev.

Zasluženje pred bogovi se pridobiva z neskončnim ponavljanjem molitvice: Om mani padme hum. Molitvica je napisana na frfotajočih krpicah in kadar koli se zgane v vetru praporček, velja, kakor da je bila molitvica izrečena. Isti pobožni vzdih je napisan v molitvenih mlinčkih, ki jih Tibetanci vedno vrte, da si naklonijo pomoč bogov in odvrnejo hudobni vpliv zlih duhov. Vsak Ladačan skoraj neprestano vrtil svoj mlinček in vsi moji nosači in poganjači so na potovanju vedno vrtili vsak svoj mlinček.

Samostanski sistem je glavna opora in temelj lamaizma. Po vsem Tibetu je brez števila manjših in večjih samostanov. Mlajši otroci vsake družine postanejo po navadi menihi in nune. Samostani pa so med seboj sila različni, pred vsakim altarjem pa najdete množico darov, ki jih verniki donajajo bogovom. V nekem samostanu sem med darovi našel celo električno žarnico!

Pred mestom Lehom se razprostira obsežna peščena planota, na katero sonce neusmiljeno pripeka. Sredi puščave leži v prijetni zelenici mesto Leh. Ko smo jezdili preko zelenega pasu proti mestu, smo opazili na visoki skali majhno poslopje, ki je popoln posnetek Potale, svetega dvorca dalaj-lame v Lhasi. Videl sem mnogo srednjeazijskih mest, nobeno pa ni bilo tako zanimivo kakor Leh. Po bazarski cesti se gneta pisana množica ljudi, ki so po različnih potih prispeli iz Indije, iz Tibeta in iz Srednje Azije. V Lehu se zamenjajo

prinešeni tovari, tu je središče vse trgovine. Pravi Babilon v srcu Azije.

V mestu smo ostali nekoliko dni, potem pa smo se napotili proti Himisgomp. Himis je največji in najbogatejši samostan v Ladaku ter je tudi sedež svetega moža »skušoka«. Skušok je po pravilih lamaizma novo včlovečenje svetnika. Kadar skušok umre, imenuje mesto, kje se bo spet rodil. Otrok, ki se

ka. Naslednji dan so spet novi plesi in druge prireditve.

Ko smo se bližali Himisu, smo začuli čudne zvoke, ki so turobno odmevali od vseh gora. Sprva si nismo vedeli razložiti, odkod prihajajo ti čudni glasovi, ko pa smo bili pred samostanom, smo opazili na strehi dva meniha, ki sta trobila na dolge rogove, da pozdravita noč, polagoma padajočo na samostan.

Ladaške žene z značilnim pokrivalom, obšitim s srebrnimi ploščicami in turkizi

je rodil ob tem času v dotičnem kraju, se smatra za prerojenega skušoka. Pošljejo ga na šolanje in vzgojo v Potalo, odkoder se vrne kot skušok v Himis.

Samostan Himis je prizorišče, kjer se vrše velikanske verske svečanosti, morda največje na vsem svetu. Od vseh strani pride na slavnost »hudičevih plesov« na tisoče pobožnih romarjev, da občudujejo himiške lame pri izvajanju plesov, ki trajajo nepretrgoma tri dni. Lame plešejo v grozovitih krinkah. Ni ga čudovišča, ki bi ne bilo služilo kot predloga pri izdelavi teh krink. Izdelane so v Lhasi iz papirnatih mase in so zelo pestro pobarvane. Obleke plesočih lam so iz čudovito lepe kitajske svile prekrasnih barv. Plesoči menihi divje vihte bodala in meče, da je pogled nanje res grozen. Sprva gredo menihi v sprevodu preko dvorišča zelo mirno, postopoma pa postaja ritem glasbe vse hitrejši in hitrejši, dokler polagoma ne utihne. Ples se vrši za plesom do mra-

Ob odhodu iz Himisa so menihi spet trobili in spet so se razlegali čudni glasovi po dolini. Glasili so se nam v slovo od dežele, o kateri pravi lama v Kiplingovem romanu »Kim«: »To so gore resnice!«

(Z odprave Ameriškega prirodoslovnega muzeja v New Yorku na Himalajo, pod vodstvom prof. dr. W. J. Mordona).

Plavajoča zemeljska skorja

Zdaj je že popolnoma točno dognano, da se Groenland oddaljuje od Evrope vsako leto za 36 metrov. To je sicer komaj za ped na dan, toda v enem stoletju znese približno 4 km. Zgodovina zemlje se pa ne računa po stoletjih, marveč po milijonih let in če pogledamo vsaj za desetinko tega razdobja naprej v bodočnost in predpostavljamo, da bo brzina ostala kakor je, potlej bo v tem času Groenland že strujen z ameriško celino.

Glavni pomen tega dognanja sicer ni morda odkritje neke morebitne nevarnosti za Kanado, marveč to, da se je številčno potrdila drzna teorija tragično preminulega prof. Wegenerja o premikanju kontinentov. Ta teorija temelji na nauku o ravnotežju zemeljske skorje, na tako zvani izostaziji, kar si predstavljamo na ta način, da zemeljska skorja plava na mehkejši spodnji plasti.

Do tega spoznanja so privedle znanstvenike številne napake, ki so se pokazale pri zemljemerstvu. Pri merjenju dolžinskih in širinskih stopinj na različne načine so se namreč v rezultatih pokazale tako velike razlike, da si jih ni bilo mogoče tolmačiti kot napake samega merjenja. Tako se je n. pr. na Kavkazu pri merjenju oddaljenosti med Vladikavkazom in Dušetom, tedaj na razmeroma kratko razdaljo vrinila napaka skoraj enega km med enim in drugim meritvenim računom. Iz tega jasno sledi, da se je morala medsebojna lega krajev med merjenjem spremeniti.

Že poprej se je opazilo, da grezilo (na vrvici obešana utež) merilnik teodolitov, t. j. merilnih instrumentov, ne kaže zmerom točno proti središču zemlje kakor bi bilo pravilno, marveč da se odklanja v eno ali drugo smer. V bližini gorâ se da odklon razlagati s privlačnostjo gorske gmote, toda često se odkloni grezilo tudi na razsežnem ravnem terenu, ali pa celo v obratno smer, kakor bi bilo pričakovati glede na izoblikovanost terena. V Firenci se n. pr. odkloni proč od Apeninov mesto obratno, ker bi ga moralo gorovje vendar privlačevati. V Madrasu v Indiji se odkloni proti morju, v severni Indiji sicer pokaže proti Himalaji, toda še zdaleka ne tako močno kakor bi bilo pričakovati spričo te velikanske gmote gorovja. Iz tega vidimo, da gmota pod zemeljskim površjem ni enakomerno

razdeljena, marveč da je je v goratih predelih na splošno manj, dočim je drugod spet bolj zgoščena.

Neenakomerna porazdelitev zemeljske gmote se kaže tudi v tem, da težnost na zemlji ne odgovarja povsod teoretičnemu računu. Tako se je z neposrednimi meritvami dognalo, da je v Alpah, zlasti v Tirolih in v Gotthardskem masivu težnost znatno premajhna, dočim so dobili na otokih debelega morja prevelike številke. Iz tega se vidi, da je v gorovju premalo gmote, v globočinah pa preveč.

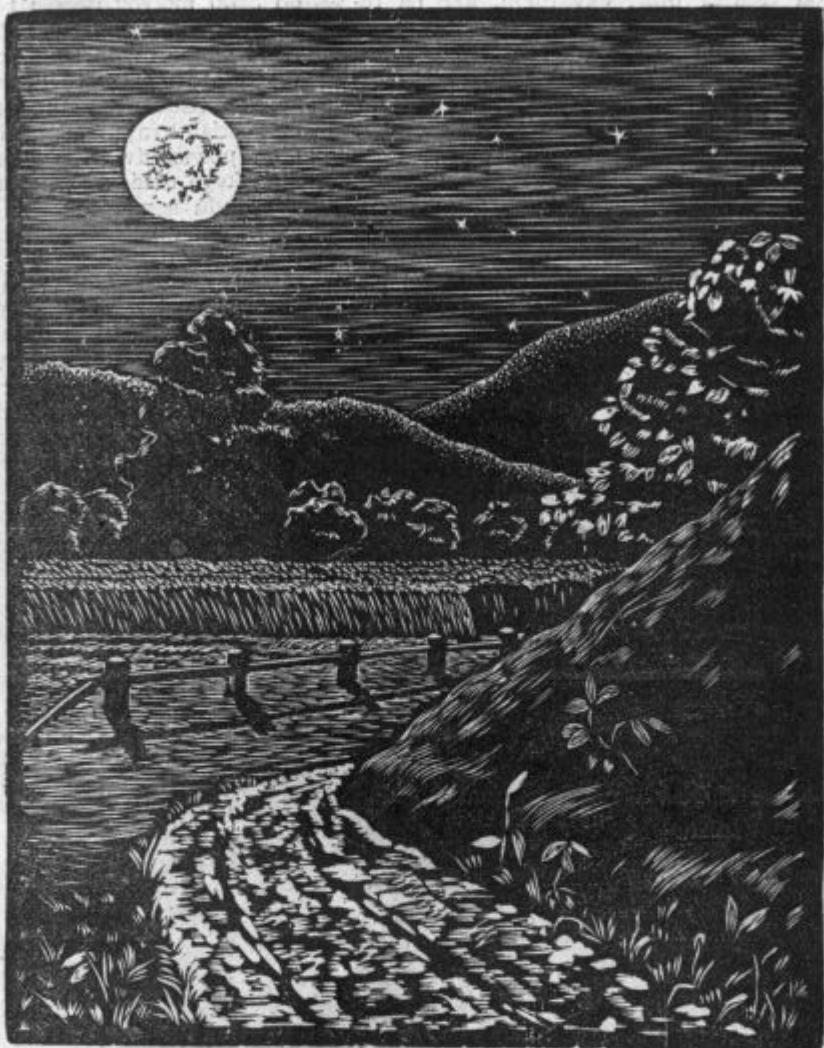
To navidezno protislovje se da po teoriji ravnotežnostnega stanja zemeljske skorje prav lahko pojasniti. Teorija namreč pravi, da je zemeljska skorja sestavljena iz posameznih velikih skladov, ki plavajo na gosti, žilavi, spodnji plasti zemeljskega ogrodja. Spodnja plast (sima) je sicer trdna, a se vendar elastično vdaja vsakemu pritisku. Skladi, ki plavajo na njej, so tem globlje pogreznjeni vanjo, čim večja je njih teža. Gorovja so iz specifično lažjega materiala in mole zato višje iz podložne plasti kakor pa morska dna, ki so iz bolj gostih, tedaj tudi težjih snovi.

Zemeljska skorja se je v milijonih letih seveda zelo preobrazila. Ponekod so se dvignile gore iz morskega dna, drugod spet so se celine udrle pod morsk gladino. Tudi ti premiki se dajo razlagati po ravnotežnostnem položaju zemeljske skorje. Komaj se je namreč pred milijardami let zemeljska skorja do dobra strdila, je že začela preperevati, hkrati pa se je jela vodna para v ozračju zgoščevati v padavine in voda je začela odnašati preperine.

To je bil sicer počasen proces, toda močan v tako dolgih razdobjih. Pomisliti je treba, da pade na vsem svetu letno povprečno 75 cm padavin. V tisoč letih je to 750 metrov in po tej številki si že lahko predstavljamo, kako ogromno razdiralno delo so opravile velikanske vodne gmote v milijonih letih. V 3000 letih odplavijo padavine v morje nekako 100 milimetrov debelo plast zemeljske površine, kar znese v 30 milijonih let, ki je kratka doba v zemeljski zgodovini, cel kilometer.

Zemeljski skladi so torej postajali na suhem čedalje lažji, kjer se je odlagal naplavljeni material pa zmerom težji,

JOS.
KLADNIK:
OB
MESEČINI
(LESOREZ)

tako da so se slednji vse bolj pogrezali, dočim se je izprano gorovje zmerom bolj dvigalo iz spodnje plasti, čeprav ne v tisti meri, kakor se je zmanjševala njega teža. Pogrezajoče se plasti so prišle tako v bolj vroče zemeljske plasti, kjer so se zaradi vročine prekrystalizirale, postale spet specifično lažje in povečani vzgon jih je iznova dvignil za toliko višje, da se je vzpostavilo ravnotežje.

V mlajših razdobjih zemeljske zgodovine je tudi tvorenje in tajanje ledu v lednih in medlednih dobah močno vplivalo na oblikovanje zemeljske skorje. V Skandinaviji se razločno vidi, da se je kopnina zaradi pritiska ledu pogrez-

nila za več ko 250 metrov in da se je po ledni dobi iznova dvignila, ko so se stajale ledne gmote.

Če bi gledali film razvoja naše zemlje v skrčenem obsegu, potem bi videli, kako se gorovja raznašajo kakor kupčki peska v dežju, kako se v nižinah kakor fino testo odlagajo naplavine, ki se potlej pod vplivom nevidnih sil iznova dvigajo, gnetejo in gubajo v gorovja, potem se pa spet pogrezajo in izginjajo.

Hkrati bi pa tudi opazili, kako streme od morja obdane kopnine proti ravniku, kako se trgajo in porazdeljujejo po zemeljski krogli. Plavajoča zemeljska skorja sili zaradi sredobežne sile

od tečajev proti ekvatorju, ker pa tečaja spreminjata svoj položaj, tudi gibanje celin ne gre zmerom v isto smer. V prerivanju in prekladanju posameznih skladov se tvorijo v skorji vrtinci, razpoke in vse nešteto drugo, kar ustvarja tako razčlenjeno obličje naše zemlje, ki se nikoli ne more ustanoviti.

Zaradi premikov nastajajo v zemeljski skorji napetosti, ki se izravnava s potresi. Premalo je potresomerov na svetu, da bi se mogli zabeležiti vsi potresi, ki se lahko cenijo na desetisoče vsako leto.

Najočitnejši primer izostatičnega gibanja zemeljske skorje je — kakor rečeno — pomikanje Groenlanda proti zapadu, ki ga O. Baschin prav nazorno razlaga takole: Ker pokriva Groenland

do 3000 metrov debela plast ledu, znaša pritisk mestoma do 900 ton na kvadratni meter tal in tišči kopnino globoko v spodnjo plast. Groenlandski led se pa že več tisočletij neprestano taja, tako da pritisk trajno odjenjava in se kopnina počasi dviga. Vsako dviganje zemeljskega sklada pa povzroča neko proti zapadu usmerjeno silo, kateri se mora kopnina počasi vdajati. Če se namreč gmota dvigne v višje zemeljske plasti, ki imajo zaradi vrtenja zemlje večjo brzino od spodnjih, ne more zaradi velike vztrajnosti slediti povečani brzini in zmerom bolj zaostaja. Ker pa se zemlja vrti od zapada proti vzhodu, se kaže to zaostajanje, kakor bi se celina pomikala v nasprotno smer, torej od vzhoda proti zapadu.

ALBRECHT DÜRER
v svojem 28. letu
(Avtoportret 1498)

Astre, dalije in georgine

Sedaj je čas največjega razcveta za astre, dalije in georgine. Kamor koli se ozreš, ti žarijo naproti debele, oble georgine, široke astre in dalije, in če bi hotel prešteti vse njihove barve, bi moral ugotoviti tisoče odtenkov. Noben cvet nima toliko pestrosti, a tudi noben toliko turobnosti. Vsa ta bohotna simfonija barv nosi v sebi razpokoženje smrti, narava umira in nad njenim žarom se ne dvigajo nobene dišave več. Nehote se nas polasti občutek, da bo zavel kmalu trohnbni duh ovenelega listja preko zemlje. Morda so nam baš zato astre, dalije, in georgine dvakrat ljubše, ker se ob njih poslednjikrat poslavljamo od poletnih radosti.

Georgine so prišle k nam iz tropskih krajev. Evropanci jih poznamo še ne celih 150 let. 1789 so jih prinesli iz Mehike v Madrid in šele od 1817 se nam kažejo v tej svoji polni, obli obliki. Ljudje so sprva menili, da so njih gomolji druga vrsta krompirja — a niti živina se jih ni dotaknila. Tako so nam ostali samo njih cveti. Ime so dobile georgine po petrograjskem akademiku Georgiju, dalije s svojo poloblo obliko pa po švedskem botaniku Dahlu, Linnéjevem učencu, ki je opisal vso to cvetlično družino sku-

Kitajske astre mešane vrste

paj z astrami. Ta opis že takrat, pred sto leti, ni bil preprosta reč.

Tudi astre, ki so prišle iz Severne Amerike in ob koncu 18. stoletja s Kitajske po jezuitskem patru Incarvilleu do nas, se delijo v preko 400 vrst: od pritlikavih do tistih, ki so večje od človeka, od tistih s cevnimi glavami do tistih, ki imajo ploščate cvete. Kdor bi poskušal orientirati se med vsemi temi vrstami in pavrstami, bi kmalu obupal. Že bežen pogled preko grede z dalijami, georginami in astrami v vrtnariji, te mora zmešati: pokaže se mu vsak barvni odtenek od najgloblje mrtve črnine do najčistejše snežne beline, od strupeno krasnega škrlata do cerkveno vijoličaste barve. In k temu vse velikosti: od neznatne liliputanske dalije, ki ni večja od naprstnika, do orjaškega kolesa, ki dosega sončnico. In če vprašamo po imenu, nam bo kmalu vršalo po možganih: ta oblika s širokim ovratnikom se imenuje »Marija Stuart«, ona mračno rdeča »Wallenstein«, spet ta žareče rdeča je »Mlada ljubezen«, rožnata je »Mlada krasota«, rumeno rdeče je »Japonsko sonce«, nedolžno bela je »Ave Marija«, ta je »Najbolj mračna med vsemi«, ona je »Lucifer«... Cele ure bi poslušali sama imena, imena. In vsako ime ima svojo zgodbo in pomen. Vrtnarji in botaniki so gle-

ASTRA (nojevoperna)

DALIJA »Bela Ljubljana«, ki jo je vzgojil češki vrtnarski mojster Otokar Křten

dali barvo in obliko v odnosu s človeškimi predstavami.

Astre, dalije in georgine so v našem podnebjju navezane na človeka. Samo astra bi imela še moč, da bi živela samostojno. V Srednji Evropi, pred vsem v Grčiji, srečavamo tudi v resnici Virgilovo astro, ki zraste do pol metra tudi zunaj vrtov, v Alpah in ob morju cvetijo še nekatere skromne vrste. A le s človeško pomočjo morejo razkriti vse svoje bogastvo. Dalije se kot tropske rastline ne morejo niti samostojno razmnoževati: oploditi jih moramo umetno s prenosom cvetnega prahu na čopiču.

Ta umetna oploditev je bila začetek za vzrejo določenih križank, za vzrejo določenih »čistih« vrst, za vtihotapljenje človeške domišljije tudi v to cvetno krajso.

Dalije, georgine in astre zahtevajo mnogo nege. Vsako križanje se ne posreči in marsikakšna rastlina ne da niti ene lepe cvetke. Tudi uši in mravlje se rade vgnezdijo s svojimi »kravjimi stajami« na steblo in sušijo cvete. A uspeh je vreden napora: ti cveti nam okrasijo vrtove in sobe poslednjikrat s sončno vročino in poletnim žarom... (Glej tudi »Dalije cveto« Žis knjiga 2., str. 834.)

Srednjeveška latinska komedija na Francoskem

Pod učenim vodstvom Gustava Cohena je 13 mladih profesorjev oskrbelo prva 2 zvezka latinske zbirke s francoskih tal. Tu imamo 13 komedij, samogovorov, pripovedi z dialogom, vse to po večini v elegijskem distihu, v katerem se je svoj čas odlikoval Ovid. Po teh in onih znakih so umotvorci nastali v drugi polovici 12. stoletja bržkone v Tours-u ali Orléans-u. Tudi se je z ljubeznijo gojila latinščina, tu je 400 let pozneje najprej napočila vigred istinite renesance. V 12. st. je onod vladal Platon: zato se piscem omenjenih glum včasih primeri, da se rogajo Aristotelu in sholastiki.

Opevajo mladost in ljubezen: Omnia novit Amor, novit et ipsa Venus (Zgolj Lelj in Lada znata vse). Včasih prikuka na dan krepak realizem, debela šala. Iz priobčenih glum odseva ljubeznivi duh nekdanjih samostanov in šol. Obenem s temi stiki so nastajale katedrale, njih pisana okna, njih realistične ali mistične sohe. Kako daleč je od teh reči pojem o mračnem srednjem veku, kakor so si ga ustvarili naši nevedni, romantični predniki!

A. D.

Mraz v vsemirju

Ce nas pozimi skrbi, kak mraz je zunaj, pogledamo na toplomer na vnanjem oknu, pa se temu primerno oblečemo. Dostikrat se potem, ko stopimo na ulico, pričamo, da se je toplomer zmotil, da je topleje ali pa hladneje, kakor je kazalo živo srebro. Te napake pa ni kriv termometer, marveč mi sami, ker zahtevamo, da bi kazal termometer toploto zraka, ko vendar lahko kaže samo lastno temperaturo, to se pravi: tisto na katero se je sam segrel ali ohladil. Ta je pa seveda odvisna od množine toplote, ki jo termometer sprejme in tiste, ki jo spet odda okolici, kar se največ spet ravna po tem, kako je termometer narejen.

Če za primero postavimo na okno, ko sije sonce nanj, šest različnih toplomerov, kakršni so naprodaj za domačo rabo, bo prav gotovo pokazal vsak drugo temperaturo. Še najbolje bi zadel pravo temperaturo zraka v lesu vložen toplomer, kakršni se rabijo v kopalnicah, ker je njega živo srebro v lesenim okrovom zastrto pred sončnimi žarki, tako da zakrivi edino napako tista toplota, ki žari skozi okno iz sobe. Popolnoma odprt živosrebrn termometer bi pokazal pri tem poskusu dokaj višjo stopinjo, ker nalik zrcalcu odbija vidne svetlobne žarke, tem bolje pa vsrkava toplotne žarke sonca. Še višjo temperaturo bi pokazal toplomer, ki ima mesto živega srebra rdečo tekočino, vobče najvišjo pa termometer z modro tekočino, ki vsrkava samo rdeče, to se pravi toplotonosne žarke, dočim hladne, modre žarke odbija.

Če bi hoteli izmeriti temperaturo vsemirja, nam termometer nič ne koristi, ker ga nimamo kam obesiti, dokler še ne letajo med zvezdami vsemirske ladje. Zaradi tega se da temperatura vsemirja zgolj teoretično ocenjevati. Samo po sebi ne more biti vsemirje niti toplo niti mrzlo, prav tako kakor more biti ne trdo niti mehko, ne sladko in grenko. Neke lastnosti imajo lahko samo telesa v njem. Samo neko telo v vsemirju je lahko toplo ali mrzlo. Navzelo se bo pač tiste toplote, ki jo prejema od toplotnega žarkovja, razširjajočega se po vsemirju z različnih nebesnih teles. Nekaj prejete toplote bo naše telesce seveda spet izžarelo, ali slednjič se bo njegova temperatura le uravnovesila pri neki stopinji, in ta temperatura je odločujoča za nas.

Kakor nam je pokazal poskus z različnimi vnanjimi toplomeri, je odvisna sprejemna in oddajna sposobnost za žarke od tega, kako je telesce ustvarjeno. Če se hočemo izogniti vseh napak, potem si mislimo postavljeno v vsemirje tako zvano absolutno črno telesce, ki bi popolnoma posrkalo vse žarkovje, dasi je tako telo le teoretično mogoče, v naravi ga pa ni. Kakšna bi bila temperatura takega telesca v vsemirju? To je popolnoma odvisno od kraja, kamor si mislimo postavljeno. Blizu sonca bo zelo vroče, daleč od vsakega žarečega nebesnega telesca pa seveda zelo mrzlo.

Vzemimo, da izhajamo z našim črnim telescem iz sonca in se mu počasi oddaljujemo. V neposredni bližini sonca bi imelo naše telesce temperaturo 4830 stopinj Celzija. V resnici znaša temperatura sončnega površja 5740 stopinj, toda ker telesce lahko vsrkava sončne žarke le po tisti plati, s katero je obrnjeno proti soncu, dočim jih s proč obrnjeno polovico spet izžarja v svetovni prostor, se seveda nikoli ne more segreti na sončno temperaturo.

Če se s telescem počasi oddaljujemo od sonca, pada njega temperatura in sicer v kvadratičnem razmerju z oddaljenostjo. Na skrajni meji sončnega venca bi se znižala njega temperatura že na 2500 stopinj C. Od tod naprej bi pa prav naglo pojemala in bi v katerikoli točki tira naše zemlje znašala samo še 4 stopinje nad ničlo, v oddaljenosti planeta Jupitra od sonca že —152 stopinj C, v razdalji novo odkritega planeta Pluta pa celo —230 stopinj. Pri tej temperaturi so vsi plini razen vodika, helija in neona že tekoči.

Če zapustimo oni del vsemirja, v katerem se gibljejo planeti in se ustavimo spet na desetinki poti do najbližnje zvezde stalnice, opazimo da je padla temperatura našega črnega telesca na —267 stopinj. Pri tej temperaturi tudi vodik že preide v tekočino. Če potovanje po vsemirju nadaljujemo še kar naprej, moramo že začeti upoštevati tudi žarenje drugih sonc, ki jih je nešteto v vsemirju in ki onemogočajo, da bi se znižala temperatura našega telesca do absolutne ničle, to je na —273 stopinj. V tako zvanih črnih lisah naše »Rimske ceste«, to je tam, kjer so sončne in zvezdne megle prav redko posejane, znaša temperatura le še dobre pol stopinje nad absolutno

ničlo in to so vobče najmrzlejši deli vse-mirja.

Če bi bila mesec in zemlja absolutno črni telesi, tedaj bi znašala njih temperatura zaradi sončnega žarenja 40 stopinj C. Po izkušnji pa vemo, da se temperatura dostikrat globoko zniža pod to teoretično mejo, ali pa jo visoko prekoraci. Na luni se menjava temperatura celo med 100 in —150 stopinj C. Vzrok je pač ta, da niti zemlja niti luna nista absolutno črni telesi in da se razen tega vrtila okoli lastnih osi.

Luna ima le majhno absorpcijsko sposobnost za sončne žarke, ki jih zaradi tega skoraj neizkoriščene odbija nazaj v vsemirje. Če merimo na luni, kadar jo obseva sonce, temperature do 100 stopinj, ni tega tako razumeti, da bi bilo res skalovje tam gori tako vroče, marveč da je to samo temperatura, ki se z njega

odbija. Nasprotno pa je na luni v senci zelo mrzlo. Luna se namreč samo enkrat na mesec zasuče okrog svoje osi in tisto malce toplote, kolikor se je je nakopičilo na sončni strani, prav naglo spet izžari, ko se luna zasuče. Tako pade nje temperatura na senčni strani na 150 stopinj pod ničlo.

Zemlja ima v nasprotju z lunjo izvrstne toplotne rezervoarje v oceanih, razen tega je pa obdana s plaščem zraka, ki je prav sijajna naprava za izolacijo toplote. Ozračje namreč prav dobro propušča kratkovalovno sončno žarkovje, tako da pride skoraj neoslabljeno zemlji v prid, dočim je za dolge toplotne valove, ki jih zemlja sama izžari, le malo propustno. Zaradi tega se zemlja v že itak kratkih nočeh le malo ohladi, podnevi se pa počasi spet segreje.

Rojstvo in smrt

Na dunajskem zasedanju Družbe nemških zdravnikov za otroške bolezni je imel prof. dr. Jenny iz Curiha zanimivo predavanje o rojstvih in smrtih v različnih urah dneva.

Raziskovanja so dognala, da je v nočnem času največ porodov in smrtnih primerov. Po statistiki, ki obsega okrog 350.000 rojstev, je švicarski učenjak izračunal, da se največ porodov izvrši med 2. in 5. zjutraj. Razlago za to so pričeli kmalu iskati v temperaturni razliki različnih ur.

Kakor se zdi, ni odločilno samo to, da se zračna temperatura ponoči zniža, temveč da se zniža tudi telesna temperatura. To se dogaja brez ozira na to, ali človek spi ali ne. Kakor telesna temperatura se zniža tudi krvni tlak. Značilno je, da tem spremembam niso izpostavljeni samo ljudje, temveč tudi rastline. Zanimivo je nadalje to, da se število porodov in smrti ravna po krajevnem času in da ima na uro smrti po vsej priliki svoj vpliv tudi vzrok smrti. Smrti zaradi tuberkuloze nastopajo n. pr. kmalu po polnoči, smrti zaradi motenj v prebavilih pa proti 6. zj. Nadaljnja raziskovanja nam morajo pojasniti, kakšni vzroki so še za vsem tem.

1921. je Degeyter iz socialno demokratske stranke prestopil v komunistično in je živel od takrat precej bedno od miloščine svojih strankarskih tovarišev. Pokopali so ga v Saint Denisu.

Kakor rečeno je ta preprosti mož, ki ni vedel nihče zanj, skomponiral delavsko himno, ki jo pozna še danes ves svet. Neki vodja delavskega gibanja v Lillu mu je nekoč dal cel kup revolucionarnih pesmi, da bi eno med njimi uglasbil. Degeyter si je izbral »Internacionalo«, ki jo je spesnil isto tako neki delavec, strugar Pottier po imenu pesnik pariške komune. Muziko na ta tekst so pozneje pripisovali enemu izmed Degeyterovih bratov, tako da ni imel mož niti v tem pogledu sreče.

DNEVA NE POVE NOBENA PRATKA

Komponist »Internationale«

V pariškem predmestju je umrl v starosti 84 let Belgijec Pierre Degeyter, po poklicu strugar, ki se je v prostih urah bavil z glasbo in je v začetku 90. let zložil skladbo, ki je postala pod imenom »Internacionala« splošna last delavstva po vsem svetu. Leta

Mičun M. Pavičević: Crnogorci u pričama i anegdota. VIII.

Zagrebska Tiskara Narodnih Novina je dala na svetlo osmo, mogoče najboljšo knjigo neumornega zbiratelja Pavičevića. Zanimiv in zajeten uvod z naslovom: »Svijet bez kasta i staleža« je oskrbel Djuro Vilić, prikazujoč Črno goro, kakršna se vidi v tej knjigi anekdot. Naj podam nekoliko paberkov iz Vilićevega predgovora.

M. Pavičević je v teh dogodibah dal več Črne gore ko vladika Rado, ki jo je gledal s prestola in altarja, a seveda tudi več ko Ivan ban Mažuranić, ki je Črno goro vidovito slutil iz daljine s pesniško intuicijo v toliki meri, da se je zgodilo čudo in nastal preprič, je li »Smrt Smailage Čengića« napisal Petar Petrović Njegoš ali hrvatski ban meščan (4).

Ta knjiga je dokument o Črni gori. Njena odkritja, ki presenečajo s svojo novostjo, zanimivostjo, presegajo odkritja različnih romanov P. Lotija, novel Jacka Londona, prerijskih doživljajev Knuta Hamsuna...

Noben naš drugi kraj ne bi mogel dati te in take knjige iz razloga, ker so vsi ti naši kraji uniformirani v vsem, samo ne v noši, medtem ko Črna gora ni uniformirana v ničemer, razen samo v noši. Drugod živi okolica, poedinec je potopljen v celino in redko prodre ter pride do izraza. V naši državi so pokrajine, koder posameznik postane važen, kadar se rodi, se poroči ter umre (5).

Tu najdeš iskren prikaz črnogorstva, odnošaj Črnogorca proti sebi, društvu, narodu, državi, oblasti, avtoriteti, Bogu, cerkvi, ženi, poslu in duševni zabavi...

To je zemlja brez skrivnosti, brez tajne, brez kulisa, brez distanc. Zemlja, kjer nikogaršna glava ni ovita s sijajem, a vse glave so jako važne, najvažnejše (7).

Zavest odgovornosti je razvita do vrhunca, ker si je vsak Črnogorec na čistem, da se mu meri slednja beseda in se mu nadzira slednji pokret. V tej zemlji ni neodgovornosti, ni zavedenih, ni brezimnih...

Cerkev mu ni nikakršna radio postaja za občevarje z neбом, a pop in redovnik nikak čarobnjak, nikak mešetar med neбом in zemljo... V njem se gleda samo človek. Črnogorec, Svetniki Črnogorca niso imenitni, svetnikov ne upošteva, ker mu na prosto njihova svetost ni razumljiva. Kaj pa so sicer ti krščanski svetci več pretpeli, izvršili in dali, nego tolikeri junaki in borci Črne gore, ne da bi se bil kdo domislil in jih proglasil za svete? (8)

O svojih čuvstvih proti Bogu in proti ženi Črnogorec javno ne razpravlja... vsakemu sinu te kamenite zemlje je v polnem obsegu prepuščeno, da po svojih močeh, navedenih in umnih potrebah, odnosno po čuvstvenih sposobnostih uravnava svoje račune i proti Bogu i proti ženi...

Soproga junakinja se toli samoniklo in prvinsko zaveda svojega poklica, da prepuusti svoje mesto drugi, kadar vidi, da moža ne more zadovoljiti; naslednika mu včasih sama izbere in dovede, da bi z njo imel poroda. Sama ostane v hiši, da bi ta porod z žensko roko in toplino čim bolj izpeljala v življenje. Takih pojavov nismo srečali nikjer ne v svetski književnosti, ne v stari Sparti, ne v najnovejši folklori narodov. Nikoder razen v Črni gori (9).

V Črni gori ni preprostih pomorščakov, vsi so kapetani; ni pomočnikov, vsi so mojstri; ni famulozov, vsi so magistri (10).

Črnogorec je toliko naraven in biester, da ima rajši častno življenje ko slavno smrt. Toliko je zopet zdrav in priroden, da se ne more opijati s prehlivanjem krvi, ali jo lije, da svoje ne prelije. Ne taji, da mu je najprej biti človek, a šele potlej junak (12).

Više ceni junaka na divanu, nego na megdanu, više moč uma, nego mišic... Njih govor je gosposki: brušen, izglajen, skladen in preudarjen. Tako je kratek in klen, kakor da so se jednatosti učili od Tacita (13).

Ze sama črnogorska konverzacija in noša bi bili zadosten dokaz o njihovem starem pokolenju, gosposkih navadah in upravnih plemiških nazorih... Ali more kdo le za trenutek pomisliti, da črnogorska narodna noša utegne biti kraj za ljudstvo, za težake, kmete?... To je kraj šetnje, pomenkov, jahanja, parad in obredov (14).

Pri vseh narodih so sčasoma vojaki v armadi postali številke... Kadar so se v Črni gori pomikale bojne vrste, se je vedelo: to gredo Njeguši, Petrovići, Čerovići, Pavičevići, Bjelopavlovići (15).

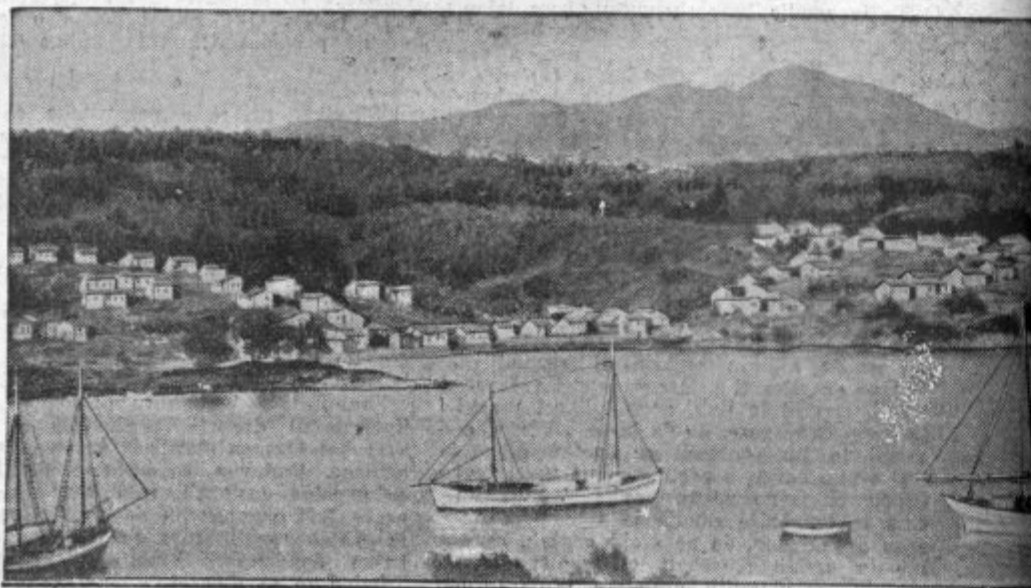
Lačen človek ne krade, ampak samo jemlje, da se nahrani ter očuva muke in glada... To je pravo iz nevolje gole, najboljše škole (16). Sličen pojem o lastnini opaziš pri Malgaših (Zis, knjiga 11, str. 543).

Skratka, pričujoče pripovedke so dragocen prinos za proučevanje človeka. Koliko podrobnosti vzbudi pozornost pri ljudeh, ki so vajeni misliti o raznoterih podatkih in problemih človeškega življenja! Naj čisto po vrhu omenim kratke sodbe »pod hramom«. Obsodi se to, kar obsoja Črna gora. Ob tem sem se domislil »počez glasovanja«, kakršno so pred malo leti v R. na Dolenjskem ponujali domačini ljubljanskemu odvetniku v nekem sporu. Javno mnenje je hotelo rešiti vrlega občana, ki bi bil pred zavitimi paragrafi brzokone kriv.

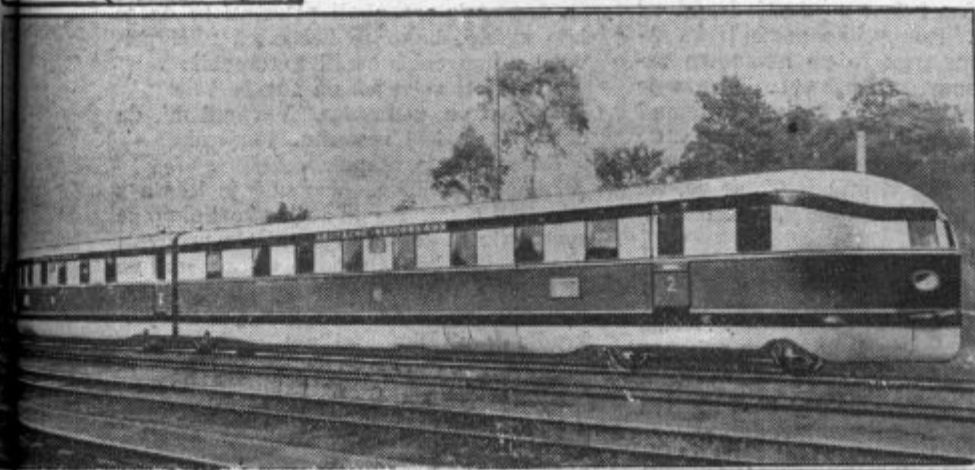
Zanimiva je Vodnikova pripomnja v Lj. Novicah 20. dec. 1797: Slovenci so dostikrat kaj krivega storili iz kakega dobrega namena. Postavim, so jestnine ukradli, da so popotne gostovali, zato ker niso imeli prave luči o zapisanih postavah. Krasti, to je očitno ropati, niso za hudobno čislali, kakor dandanašnji Vlasi in Čiži menijo. Tatvino so za pregrešno imeli zato, ker je skrivna, tajna ali zatajena. A. D.

Zgoraj: Gora Athos (z enim znanih samostanov), kjer je napravil zadnji potres precejšnjo škodo. — Spodaj: Značilna obalna pokrajina na Kalkidiki, kjer je bila potresna katastrofa najhujša.

Zgoraj (desno): Pogled na San Juan, najvažnejše portoriško pristanišče (Zapadna Indija), ki ga je zadnji tornado močno poškodoval. V prihodnji številki priobčimo daljši članek o tornadih s slikami. — V sredi: Zemljevid potresnega ozemlja na južnem Balkanu. — Spodaj: Najhitrejši vlak »zeppelin« na tračnicah, ki vozi med Berlinom in Hamburgom (290 km) z brzino 150 km na uro.

Valentin Katajev

Brezdelnik Edvard

Vesela zgodba iz težkih dni

(Nadaljevanje)

13. Poglavje, v katerem je Lida po večini molčala

Lidočka, to je drozd, je dejal Edvard, ko je prinesel v sobo kletko z velikim, grdim ptičem, podobnim kokoši. Nikar ne misli, da je to kak navaden ptič. To je zelo redek eksemplar. Prisegam pri pokojnem očetu, da bo čez dva dni zapel, da ni moči lepše. Jaz sem mojster v takih rečeh. Seveda, kupovati mu bo treba kolikor mogoče veliko močnatih črvov, toda zato si ne moreš predstavljati, kako bo pel. To bo nekaj še neslišnega.

Pavza.

»Prodaj odejo.«

Lida je molčala.

»Glej, glej, Lidočka«, je nenadoma zavpil Edvard. »Glej, takoj je skočil na palico. To je znak, da bo dolgo živel in kmalu prelepo zapel. Verjemi mi. Jaz sem večak v takih stvareh.«

Pavza.

»Prodaj odejo.«

»Dobro«, je z ledeno pokornostjo dejala Lida.

Zvečer sta se zakonca napila ječmeneve kave brez kruha in sladkorja in legla na solidno doktorjevo posteljo, ki je nejevoljno in zlovesče pozvanjala z vsemi svojimi peresi.

»Edinjka«, je krotko in trdo dejala Lida in odevala romantika. »Edinjka, tako ne more več iti dalje. Umrla bova od gladu. Ptički se naju končnoveljavno uničili. Močnati črvi so dosti dražji od moke same. Konopljino seme treba iskati po vsem trgu in po neumnem zapravljanju denar. Edinjka... Morda je ptiček že dovolj? Kaj praviš k temu? Pustiva na miru druge eksemplarje. Če hočem govoriti po pravici, moram reči, da niso nič prida ti ptički. To se ve, vsi so zelo redki eksemplarji, toda vendar...«

»Teh neumnosti nočem poslušati«, je srdito zabrundal Edvard. »Kmalu bodo zapeli. O tem sem prepričan. Redki eksemplar penice se je že danes pripravljal, da bi zapel. Z oči se mu je bralo.«

»Edinjka, prosim te! Jutri že nimava več kaj jesti. In ničesar prodati.«

»Kako da ne? In šivalni stroj? Ali mar misliš, da zanj ne bodo nič dali? In

zrcalo na toaletni mizici tudi nekaj velja.«

»Edja! Kaj vendar govoriš!« se je zgrozila.

»Če prodava šivalni stroj, kako ti bom potem zašila hlače in srajco? Saj imaš vendar vse strgano. Oblečen moraš biti dobro. Saj hodiš okoli, kakor kak be-rač.«

Edvard se je zamislil.

»Veš kaj, Lidočka, domislil sem se. Jutri prodaj zrcalo. Kupila bova ptičkom hrane in sama bova kaj prigriznila. Tako bova zdržala dober teden. Med tem pa mi boš napravila iz svojega zimskega plašča hlače in suknjič (saj bo itak kmalu poletje). Potem bova lahko prodala šivalni stroj. Ali ni tako, dekletce? Priznaj, porednica, ali imaš pametnega moža.«

Lidočka je molčala.

Edvard se je obrnil na drugo stran in zasopel.

»Edja, ti torej vztrajaš na tem?«

»Kajpak, neumnica! Mimo tega bo danes ali jutri umrla moja mati (to prav dobro vem). Starka ne bo več dolgo živel, to je jasno. Potem bo pri nas takoj vse drugače. Veveričja ovratnica in medena univalnica, to vendar niso reči, ki se valjajo po ulicah. Kaj misliš o tem, opica?«

Lida je molčala.

V temi je nekaj vztrajno premišljala.

Potem je dejala tako tiho, tako krotko in s takim poudarkom, da so ptički za trenutek prenehali prhutati in da je bilo slišati, kako je nekje na ulici privozil mimo čekistovski avtomobil:

»Torej ti vztrajaš na tem?«

»To se ve, neumnica. Verjemi mi, da dobro vem, kaj govorim. Verjemi.«

Romantik je zaspal.

Lida je molčala. Vso noč je ležala z odprtimi očmi. Ko pa se je skozi okno že svetlikalo in se je zarja pričela prelivati v višnjevi barvah, je previdno, da ne bi zbudila moža, zlezla s postelje, stisnila ustnice in se bosa po prstih prikradla k ptičjim letkam.

14. Ne vem, kaj bito bilo...

Naslednji dan je Edvard na bulvarju, kjer se je pričela prva pomladanska promenada, srečaval svoje prijatelje in jim ogorčeno pripovedoval:

H. Baldung Gries (ok. 1480—1545): Vojščaka. (Slika kaže velik vpliv lesorezne umetnosti A. Dürerja),

»Prijetelj, z mojimi ptiči se godi nekaj čudnega. Danes sta mi ponoči poginila dva sila redka eksemplarja. Prav nič ne razumem, čemu se je to zgodilo. Krmil sem jih dobro. Pazil sem nanje z največjo skrbjo. Absolutno ne razumem. Da še t-le povem, poginil je prav tisti drozd, ki je včeraj sedel na palico. Tega res ne morem razumeti. Z gotovostjo vem, da vsak ptič, ki v novi kletki sede na palico, dolgo živi in prekrasno poje.«

Edvard je žalostno majal z glavo.

Toda prijateljem tajinstvena smrt ptičev očitno ni bila dosti mar. Imeli so druge opravke.

Po vseh kolih in plotovih je bil nalepljen novi dekret. Pred pestrimi oglasi so se zbirali meščani. Prerivali so se, stopali drug drugemu na nogo in zbijali čepice z glav. Mešetarški južnjaki, ki dve leti niso smeli kupovati in prodajati, stisnjeni v kleščah železne discipline vojnega komunizma, obdani z bodečo žico čezvijačke, davljeni pod težo državljanskih vojn, so polnili križišča in trge, bulvarje in ulice, ter na vse načine presojali nepričakovani dekret.

Prve lastavice nove ekonomske politike, ki tedaj še ni nosila »slavnega ev-

ropskega imena nep«, so zvile prva gnezdeca pod steklenimi svodi zaprtih trgov. Sankcionirane od zgoraj, so štaboficirske vdove hrabro prodajale kisle pogače in brabantke čipke, ne da bi se bale bliskovitih naskokov in eskadronov notranje ohrane republike. Zastori trgovin, ki so se še nedavno s šundrom in ropotom zapirali, so se marsikje pričeli odpirati, kakor vitezi, ki so končali smrtni dvoboj, množice raznobarnih, opojnih, čudovitih, neverjetnih tort, rumskih steklenic, klobas, hlebcev in biskvitov so izza salonskih stekel prelepo okrašenih izložb udarile v oči meščanov, katerih sanje v teku dveh let niso segale delj, kakor do poštnega prepečenja v torbi pouličnega dekleta. Svetopisemski žid, ki se je v slabi svetlobi polnočne rešetaste svetiljke sklanjal nad svojo zalogo cigaret, se je zadnjikrat pokazal v odmevajočem mraku povsem prazne ulice in zjutraj je po bulvarju šla prva ženska s torbico iz kože morskega medveda in s šopkom vijolic v rokah.

Doma so Edvarda čakala nova preseenečenja. Med njegovo odsotnostjo sta poginili še dve ptici. Ena se je sama zadušila s tem, da je vtaknila glavo med protje rešetke, drugo pa je pojedel maček, ki je v Lidini odsotnosti postal ta-

ko moder, da je znal s taco odpreti kletki vrata.

Edvard je bil uničen. Lida je molčala. Naslednji dan je poginila še ena ptička. Tretji dan še ena.

»Človek bi mislil, da se je hudobni duh naselil v mojem domu«, je pravil Edvard prijateljem. »Čemu neki ginejo ptice? Tega prav nič ne razumem! Dobro poznam vse ptičje bolezni in prisegam pri pokojnem očetu, da niti ena ni bila bolna.«

V nekaj dneh so Edvardu poginili skoraj vsi ptiči. Romantik je bil tako potrta, da niti govoril ni več o tem. Samo Lido je nežno božal:

»Lidočka, naši ptički so poginili. Tako lepo bi lahko peli! Trdno sem prepričan, da bi vsi pričeli peti. Lidusja, ali ti je kaj žal za ptički?«

»Seveda mi je žal«, je dejala Lida in v njene otroške oči so stopile solze, ki so se lesketale skozi nanosnik. »Zelo mi je žal, toda kaj naj napraviva?«

Prijela je Edvarda za umazana ušesa in pokrila njegovo neobrito suho lice z majhnimi poljubčki. Kakor da bi zape njala gumbje. Dejala je:

»Nič ne maraj, Edinčka! Kmalu nama bo bolje. Potem bova kupila nove ptičke.«

15. Konec

Potem sem moral čez poletje odpotovati iz mesta in zato sem šel k Edvardu po slovo.

Ko sem prišel mimo njegovega visokega okna, ki je bilo že odprto, sem ugledal polno žensko roko in v tej roki kletko. Druga roka je odprla vrata in velika, grda ptica se skočila na prag, nerodno zamahnila s krili in neokretno zletela v sinjino, se oprijemala akacijinih vejic, na katerih je poganjalo mlado zelenje.

Stopil sem v sobo. Lida je sama stala pri oknu in njene oči so bile polne solza. Nevšečno ji je bilo.

»Veste, spet se nam je pripetila nesreča. Pravkar je ušla Edjina poslednja, ljubljena ptička. Šivala sem. Namah se je kletka dpila — frrr — niti z mesta nisem utegnila skočiti, že je bila: do svidenja! Redki eksemplar rdečeglave slavice je zletel skozi okno. Kako je odprla vrata, tega ne vem.«

Pobesila je oči.

Molčal sem.

»Veste... To se ve, zelo mi je žal, a vendar je bolje, da jih ni več. Sicer bi midva sama poginila. Tako pa nama je ostal šivalni stroj in jeseni boste videli, kako gizdalinsko bo Edvard oblečen.«

Kmalu je prišel Edvard. Nič posebno ga ni razjezila izguba zadnje ptice. Molče je snel s stene nepotrebne kletke in jih nesel na podstrešje.

»Dobro ženo imaš«, sem dejal, ko sem mu stiskal roko v slovo.

»Kaj bi tisto, starina! Jeseni bom spet imel dosti ptic. Nova politika. Posli se bodo zboljšali. Boš videl.«

»Dobro, z bogom!«

Jeseni sem se vrnil. Edvardu se je slabo godilo. Ljudje okrog njega so trgovali, kupovali, bogateli in se redili. Toda Edvard, ta nepopoljšljivi sanjač, lenuh in pustolovec, tudi za nove ekonomske politike ni mogel najti primerne zaslужka. Celo slabše se mu je godilo ko prej. Služil je že v neki vojaški bolnišnici kot knjižničar. Stanoval je na napol razrušeni koči kraj morja, v kamrici z enim samim oknom...

Na steni je manjkal le še dober komat, pa se ne bi izbica prav nič ločila od konjušnice manj premožnega posestnika.

V sobi ni bilo ničesar mimo železne postelje, peči in omare. Šivalni stroj je bil prodan. Edvard je bil oblečen v čisto srajčico in otroške hlačiče, sešite iz stare Lidočkine jopice. Koketna, cenena ovratnica je visela okoli njegovega suhega vratu. Če si ga pogledal, si se spomnil na tankonogo, divjo ptico z odprtim kljunom.

Lida je hodila okrog bosa, na glavi je imela zamazano rdečo ruto.

»Nu, starina!« je zmagošlavno dejal Edvard. »Sam vidiš: bolje mi gre. Lepo v redu dobivam svoj mesečni delež in prekrasno živim.«

Ubožec, še zdaj je meril življenje z železnim merilom vojnega komunizma, ta nesodobni sanjač.

»Kmalu bom imel spet ptice. Zdaj jih bom sam lovil. Nedavno sem iztaknil izborna past. Pri morju se je pojavilo vse polno liščkov. Vem za kraj, kjer jih je sila dosti. Pojdiva.«

Izpod postelje je izvlekel kletko in sva šla.

»Prisegam pri pokojnem očetu, lahko mi pljuneš v obraz, če ne bom imel čez pol ure polne kletke ptic.«

Na gluhem obrežju je obesil past na vejico divjega bezga.

Med tem ko sva čakala, da se ujame kaka ptica, sva šla malce po bregu, ob topli gosti vodi, dišeči po jodu, pesku in blatu. Jadra in galebi so se kakor lahne vejice belili v daljni sinjini zraka in morja. Dolgi, blesteči odsevi mahovitih drogov so se igrali, majali in kopali v zrcalni gladini.

Sredi pogovora se je Edvard mahoma zdrznil.

»Starina, čas je že! Zaklinjam se pri svoji časti, da so se ptice že prav gotovo ujele. Jaz dooro vem, kako jih je treba loviti.«

Naglo sva hitela h kletki.

Grm je stal na prejšnjem mestu, kletke pa ni bilo.

Edvard se je zmedeno ozrl in nenadoma zatulil od jeze. Z dlanjo si je zasenčil oči in strašno zaklel. Pogledal sem v daljavo. Tam, zelo daleč, se je zdaj pa zdaj pokazal med velblodjimi grbami bregov temni obris malčka, ki je na vso moč tekel. Prah se je v veselih kolobarjih valil za njim. Mahal je s kletko, da je nalikoval mlinu na veter. Edvard je

hotel skočiti za njim, pa se je spomnil na svoj revmatizem, ki ga je bil podedoval po očetu, in zamahnil z roko.

»Da bi ga vrag«, je dejal mračno, »pri-segam pri starkinem vernejšem ovratniku, da bo ta fant še daleč prišel!«

Počasi je taval domov.

Šel sem za njim in se lomil v besnih krčih smeha.

Vdihaval sem sveži morski vzduh, si zakril oči z dlanjo pred vid jemajočimi, steklenimi žarki jesenskega sonca, ki so ko neznosna pajčevina obdajali prašne, težke vrtove. Skozi njih goščo so prodirale limonaste pege akacij in koralaste — javorjev.

Iz ruščine prevel B. Ziherl.

O strupih

V romanskih jezikih je izvirna beseda za strup latinski *venenum*. Prihaja od besede *venari*, kar pomeni toliko kolikor »oboževati«. Če še omenimo, da pomeni v germanskih jezikih strup tisto kar se da (tudi po naše se pravi »zavdati«), potem imamo precej točno oznako strupa: njega mističnost, ki je včasih pomenila nekaj božanskega in njega vrednost kot dobrodošel dar, kadar zrušijo človeka tragedije življenja. A kljub temu je prav težko povedati, kaj je prav za prav strup. V konverzacijskem leksikonu se najde naslednja definicija: Strup je na splošno vsaka kemična snov, ki povzroči v telesu bolj ali manj hude prehranjevalne in funkcijske motnje določenih organov, kar lahko izzove bolezen ali celo smrt. To je na vsak način še najboljša moderna definicija, toda v njej sta edini zanesljivi besedi »na splošno«, vse drugo je pa hudo relativno in o tej relativnosti se da povedati marsikaj zanimivega.

Vzemimo za primer samo nekatere vrste živih organizmov. Nekatere živali so tako nedovzetne za strup, da se nam skoraj neverjetno zdi, če jih primerjamo z nami samimi, kar je seveda tudi najmerodajnejše, ker sami sebe v tem pogledu najbolj poznamo. Pri primerjanju se je treba seveda zmerom zavdati, da je za človeka strup samo tisto, kar človeku škodi. V tropah živeti mungo, ki spada v družino nekih mačk, se redi tamkaj kakor domača žival, ker uničuje strupene kače. Mungo se namreč ne samo ne boji kač, marveč išče

tudi spopadov z njimi. In kačji strup, ki podre najmočnejše živali, da ne omenjamo človeka, njemu niti najmanj ne škoduje. Ali, če vzamemo za primer našega ježa. Njemu je spopad z gadom igrača in če ga premaga, požre strupenca, ki se ga ljudje tako strašno bojimo. Tudi nevarne španske muhe ne morejo ježu do živga. Dalje veljajo tudi mnoge rastline za strupene, pa vendar vidimo, da n. pr. volčji mleček prav ugaja nekaterim polžem in žuželkam. Polži so vobče precej trdni proti strupom in jim celo nekaj strihnina prav nič ne škoduje. Stotinka grama atropina, ki ga vsebujejo volčje češnje, pomeni za človeka smrt, podgana pa ga more požreti stokrat večjo količino, da se ji pozna in tudi kokeži so proti temu strupu skoraj popolnoma neobčutljive.

Se zanimivejša od teh primerov so posebna opazovanja na človeku. Znano je, da se marsikaterega strupa lahko privadiš. Alkohol, nikotin, kokain, morfijsko najvernejši dokaz za to, čeprav se tudi v tem primeru ponavlja stari zakon narave, da je treba vsako stvar, pa naj si bo tudi kratek užitek, pošteno plačati. Kokainizem, morfinizem in drugo so dovolj velike nadloge. Ponekod na gornjem štajerskem uživajo ljudje arzenik. Neverjetno velike množine ga prenesejo s slanino ali žganjem in navidez brez škodljivih posledic. Ali jemati ga morajo zmerom, prenehati ne smejo. Hrepenenje po strupu tvori veliko poglavje v človeški povestnici in zanimivo je ugotoviti, da ima prav vsako človeško pleme svoja mamila, pa naj

si jih je narava še tako previdno skrila pred njim. Menda človek nikjer ne kaže toliko inteligence kakor pri iskanju novih strupov. Izjema so samo strupi bakterij, čeprav se bistveno prav nič ne razlikujejo od užitnih strupov.

Neznatna količina bakterijskega strupa lahko povzroči velikansko gorje. Škoduje pa ne vsem ljudem enako. Ta jim podleže, drugi je pa nedovzeten zanje, ker se je njegov organizem morda že poprej nekoč seznanil s tem ali onim strupom in si je še od takrat ohranil v krvi nekaj protistrupov, ali pa je imuniteto prinesel že s seboj na svet, kar je vsekako najdragocenejša dedščina.

Vse to bi bilo še nekako razumljivo. Ne zna si pa znanost razlagati tako zvanega alergičnega stanja, pojava, da učinkujejo na nekatere ljudi popolnoma nedolžne snovi kakor nevarni strupi. Ta nenavaden pojav je moral biti znan že pred tisoč leti. Lucretius Carus namreč pravi nekje: »Kar nekemu godi, je za drugega smrtonosen strup.« Najbolj znani so v tem pogledu tisti pojavi na koži, ki jih označujemo za koprivasti izpuščaj: rožnate ali blede, ve-

like ali majhne, včasih močno srbeče madeže na koži, ali pa tudi prav velike otekline, ki prav nič ne bole in kmalu izginejo. Take izpuščaje spozna zdravnik na prvi pogled, iskanje vzroka njih pojava pa dela učenjakom dostikrat velikanske preglavice in še sedaj ne dosežejo uspeha. Nekateri povzročitelji, kakor jagode, raki, sardine ali kake druge konzerve, se brž najdejo. Če pa ni med temi pravega krivca, je često vsa detektivska bistroumnost zaman. Prav za prav lahko povzroči tak izpuščaj vsaka jed in vobče vsaka stvar, s katero pridemo v dotik. Človek ne bi verjel, koliko je ljudi, ki ne prenesejo n. pr. mleka.

Neštete kožne bolezni so bile zdravnikom uganka, dokler jih niso začeli motriti s stališča preobčutljivosti. Velike zasluge za proučevanje teh bolezni si je stekel zlasti dunajski zdravnik dr. Urbach. Naj sledi samo en primer iz njegove prakse: V bolnico prineso otroka z zelo srbečim izpuščajem, ki je znan pod imenom prurigo. V bolnici izpuščaj kmalu izgine in otroka pošljejo domov. Tu se izpuščaj prav naglo ponovi. V bolnici je takoj spet dobro, doma se pa

»TEŽKI PROBLEMI«, Karakterna studija kvartačev (Foto Agfa)

izpuščaj takoj spet pokaže. Kje tiči vzrok? Nedvomno doma. Slednjič zdravnik res dožene, da otrok ne prenese morske trave, s katero je napolnjena njegova žimnica. To je strup za ves njegov organizem. Dokaz: nekaj morske trave namoči v vodi, vbrizgajo tekočino otroku pod kožo in kmalu se pojavi na koži stari izpuščaj. Dostikrat je treba na ta način preskusiti mnogo stvari preden se dožene pravi vzrok.

V to skupino spadajo še mnogi drugi bolezenski pojavi. Vsako leto, kadar trava cvete, dobe nekateri ljudje nadoh. Katera rastlina je kriva? Poskusiti je treba s sličnim postopkom kakor poprej. Z injekcijami ekstraktov cvetnega prahu se je doslej že večkrat posrečilo imunizirati ljudi, ki so nagnjeni k tej bolezni.

So spet drugi ljudje, ki dobe naduho ob košnji. V nekaterih zdravstvenih zavodih imajo za take poskuse posebne sobe, v katere dovajajo zrak skozi preduhe iz višine, kamor veter ne more več zanesti cvetnega prahu. V takšnih prostorih bolniki brž spet ozdravijo. Naduho pa lahko povzročajo mimo cvetnega prahu tudi še druge snovi. Stvar je prav ista kakor pri koprivastem izpuščaju.

Neki deček je dobil astmo. Dajali so mu raznovrstne injekcije, pa nič ni pomagalo. Ko so dognali, da se deček rad zadržuje v hlevu, so preštudirali njegovo bolezen še od te plati in so res dognali, da so bile vzrok kožne luskice konj.

Skoraj vsi strupi igrajo dvojno vlogo: vlogo zdravnika in krvnika. Dolga je vrsta strupov, ki že stoletja veljajo za preizkušena zdravila. Tu so vmes n. pr. listi naprstca (*Digitalis purpurea*), ki je učinkovito zdravilo za srce, ekstrakt iz volčjih češenj: znani atropin, sokovi nezrelega maka — opij, čudo listov koka — prosluli in hkrati blagodejni kokain, španske muhe — zdravilne kantaride, spojine živega srebra v prvi vrsti sublimat, arzenik ali ženski strup kakor ga je nekdo imenoval in ki se zdaj kot salvarsan uporablja v mnogo bolj človekoljubne namene, strihnin, strupeni fosfor, ki je z ribjim oljem ozdravil že toliko rahitičnih otrok in še mnoge druge strupe bi lahko našteali, ki pokažejo v pravih rokah samo sončno stran svoje globočše moči.

Ze Goethe je dejal, da »strupa ni, marveč vse zavisi od doze.« In vendar

takrat o strupih niso vedeli dosti več kakor nekaj stoletij prej. Šele v drugi polovici minulega stoletja so začeli strupe izčrpnje študirati in ravno bakterijski strupi so nam največ razkrili o njih učinkovanju. Strup je nekaj, kar čuti privlačnost do te ali one skupine življenjsko važnih stanic. Je pa to privlačnost, ki prinaša samo pogubo. Neki strup vleče n. pr. k stanicam centralnega živčnega sistema, s katerimi se skuša spojiti, drugega privlači k središču dihalnih organov, ali pa k stanicam srca, tretji se skuša spojiti z rdečimi krvnimi telesci ali vsaj z delom le-teh, s krvnim barvilom itd. Neodoljiva sila jih vleče skupaj, ko pa se združijo postanejo stanice, ki so gonilno kolesje organizma, naenkrat neaktivne. Le svobodne, nevezane lahko opravljajo določeno funkcijo in služijo hkrati sebi in skupnosti. Ne morejo se pa ustavljati strupu, ki jim prinaša smrt. Znanost imenuje to privlačnost kemično afiniteto — imenujemo jo prav tako lahko tudi ljubezen do nevredne, smrtonosne stvari.

Dr. H. G.

Češko prevajalstvo

Lani je na Češkem izšlo 211 prevodov iz francoščine, 207 iz angleščine, 184 iz nemščine. Razvidno je, da se uvaža slovstvo še vedno največ iz Pariza, čeprav mu anglosaški svet stoji tik za petami. Tako se uresničuje želja, ki jo je Masaryk izrazil in obrazložil že pred desetletji, znaten uspeh pa je dosegel šele po 1925. Nasproti 602 zvezkoma iz omenjenih zapadnih slovstev pa stoji le 101 snopč iz slovanskih pismenstev, od tega 75 iz ruščine. Čeprav slovanskih simpatij Čehom nihče ne more odrekati, vendar se nagibljejo po svetovni vojni bolj in bolj na zapad, enako tudi Nemci sami. Prevaja se kar na slepo, zlasti dosti plevla — pravi P. Elsner, nemško in češko pišoči žid — se presaja iz nemščine. Sicer se je prevedlo nekaj klasikov, a vmes še več plaže, med katero pa ne šteje Karla Maya. Courths-Mahlerjeva n. pr. je dobila lani 3000 mark (36.516 Din) »igelnice« ali avtorskih pristojbin od čeških založnikov za svoje neumetniške pisarije, (k)

Stoletnica kinematografa

Kot rojstno leto kinematografa, ki mu nihče ne more odrekati nekega kulturnega pomena, se smatra leto 1832. Takrat sta namreč hkrati, neodvisno drug od drugega, fizik Plateau iz Genta v Belgiji in Dunajčan Stampfer izumila tako zvano »živo kolo«. To kolo, ki ga je Stampfer kasneje nekoliko preuredil, je sestajalo v bistvu iz dveh okroglih plošč, vrtljivih okrog skupne, nekako 25 cm dolge osi. Spretna plošča je bila na robu nazobčana z vencem radialnih utorov, na zadnji plošči je pa bil pritrjen venec slik, prikazujočih posamezne faze gibajočega se predmeta, n. pr. dečka, ki skače. Če se primakne oko k enemu izmed utorov, potem jasno razloči samo tisto sliko, ki je za utorom. Če se pa potlej plošča s slikami zavrti, defilirajo posamezne sličice, posamezne faze gibanja prav naglo zapovrstjo pred očesom in napravljajo zaradi nekega fiziološkega in psihološkega učinka vtisk žive slike. Oko ne more slik več posamično razlikovati, marveč se v njem strnejo v celoto. Fiziološki moment, kinematografije temelji na tisti posebnosti našega vida, da občuti svetlobo nekoliko dalje, kakor pa traja svetlobni dražljaj na mrežnico očesa. Če sučemo tlečo trsko v temi pred očmi, potlej ne vidimo žareče trske konice, marveč strnjen svetlobni kolobar. Še preden je namreč utegnili miniti prvi vtisk svetlobe, se je že iskra premaknila po strnjem krogu, tako da sprejme oko samo strnitev vseh posameznih položajev žareče trske konice in to je svetel kolobar. Če se na živem kolesu slike dovolj naglo premenjavajo, potem opazovalec ne zaznava več kratkih presledkov med eno in drugo, marveč se slike »prelivajo« druga v drugo. Število slik na sekundo se imenuje slikovna frekvenca. Pojav, da se nam pri dovolj naglem sosledju slik zdi, kakor da bi slika živega, imenujemo stroboskopični efekt, ki ga zlitje posameznih slik sicer pospešuje ni pa merodajno zanj, kakor je dokazal P. Lincke. Če n. pr. živo kolo samo tako naglo vrtimo, da se ne preminja več ko 6 slik na sekundo, potem »zavestno vidimo« premikanje predmeta. To je poprej omenjeni psihološki efekt kinematografije.

Za razumevanje tega pojava si napravimo naslednji preprost poskus. Na koščku kartona narišemo na eni strani prerez sobe z žogo, ki se dotika poda, na drugi strani pa isti prerez z žogo, ki se dotika stropa. Če spravimo zdaj karton s pomočjo dveh niti v naglo vrtenje, se nam vidi, kakor da se žoga giblje med stropom in podom. Podzavestno namreč sodimo, da je žoga na stropu in na podu ena in ista in da zdaj po najprirodnejši poti spreminja svoj položaj. Pogoji, da se prevarimo v identičnosti enega in drugega predmeta, je namreč ta, da si najmanj dva vidna vtiska naglo

sledita drug drugemu in da sta si med seboj tako podobna, da jih lahko istovetimo z enim samim predmetom. Med posamezne faze gibanja podzavestno urivamo vmesne faze, tako da ne občutimo presledkov med posameznimi slikami.

Preden si podrobneje ogledamo efekte takega gledanja, je treba omeniti nekatero tehniške napredke kinematografa. V začetku kinema grafije je bilo mogoče samo subjektivno opazovanje. Žive slike je lahko gledalo le omejeno število ljudi. Ideja, da bi mesto subjektivnega, uvedlo objektivno gledanje, je uresničili šele F. Uchatius 1845. Faze so se v ta namen narisale na prosojno stekleno ploščo, plošča z utori pa je ostala, kakor je bila. Snop svetlobnih žarkov je padal od zadaj skozi zbirno lečo na rob naglo se vrteče slikovne plošče, toda do projekcijskega objektivna je svetloba samo takrat lahko prodira, kadar je tekel pred njo ravno utor sprednje plošče.

Lep napredek je bil, ko se je posrečilo zbirati fazne slike s pomočjo fotografije. Američan Muybridge je uporabljal za vsak trenutki snetek še posebno fotografsko kamero. Konj, ki ga je snemal za poskušnjo, je moral dirjati pred vrsto fotografskih aparatov. Od zapornikov teh aparatov so bile napeljene niti do nasprotne stene dirkališča in kadar se je konj katere teh niti dotaknil, je sklenil električni kontakt in s tem »pritisnil« kamero.

Prvi, ki se mu je posrečilo snemati večje število faznih slik z eno samo kamero, je bil astronom Janssen. Ta je 1874 načeloval neki ekspediciji, ki naj bi opazovala premikanje Venere pred Soncem. Ker je hotel dobiti Janssen od tega kratkotrajnega pojava kar moč dosti slik, je konstruiral posebne vrste fotografskih aparatov, z okroglo svetločutno ploščo, ki se je s pomočjo posebnega mehanizma sunkoma premikala pred objektivom in v vsaki vmesni pavzi avtomatično osvetlila. Na ta način je dobil Janssen v 72 sekundah 48 fotografij. Njegov sistem je kasneje nekoliko spopolnil Francoz Marey, ki je znan po svojih snetkih ptičjega leta, kar ga je tudi privedlo do tega, da se je podrobneje bavil s fotografiranjem faznih slik. Pozneje je Marey zamenjal stekleno fotografsko ploščo s svetločutnim papirnatim trakom, ki se je avtomatično, sunkoma premikal pred objektivom, med vsakim pomikom pa je zastrla dostop svetlobe vrteča se zaslonka, tako da se je trak osvetlil samo v mirujočem položaju. V strokovni literaturi je Marey dostikrat imenovan oče kinematografije. Celuloidni film je uvedel šele Friese-Greene in s tem ustvaril res praktično podlago snemanja in projiciranja živih slik. Sunkovito premikanje traku in zaslonka, ki zastira svetlobo med posameznimi premiki, pa je ostala v bistvu taka kakor pri Mareyu.

E. Lörcher: MLADA SLIKARICA. (lesorez)

Bistvenega pomena za uspešen razvoj kinematografije je bilo raziskovanje vprašanja, od česa je odvisna frekvenca, pri kateri se slike zlijejo v celoto. Če se izmenja premalo slik na sekundo, potem očesu ne uide menjavanje med svetlobo in temo, pa nastane tisto nadležno utripanje, ki povzroča omotico pri nekaterih gledalcih. Ta pojav je raziskovalo več znanstvenikov in so dognali, da je utripanje močno odvisno od splošne svetlosti slike na platnu. Pri neki določeni jakosti projekcijske luči je svetlost slike tem manjša, čim bolj je slika na platnu povzročila. Čim ostreje se menjava svetloba s temo, tem nagleje si morajo slediti slike, da ne nastane utripanje. Nasproti premočnemu znižanju svetlosti slike pa je treba upoštevati higienski moment, da se pri slabi osvetljenosti oko zelo utruja. Zračnili so, da je najprimernejše, če bi se proiciralo po 50 slik na sekundo. Tehnično pa je to skoraj nemogoče, ker je treba upoštevati, da film ne teče gladko pred objektivom, marveč da se sunkoma pomika, pri čemer močno trpi perforacija filma, to sta tista dva niza luknjic, ki služita za transport filma s pomočjo zobatih koles. Pri 50 slikah na sekundo bi bila mehanična obremenitev perforacije tako velika, da film že po nekaj prikazovanjih ne bi bil več za rabo. Zaradi tega teko filmi

običajno z dokaj nižjo frekvenco, normalno 25 do 38 slik na sekundo. Da pa se tudi v tem primeru zlijejo slike v celoto, bi morala biti pač svetlost na platnu manjša. V velikih kinoglediščih pa tako majhna svetlost ne bi zadostovala, ker se z zadnjih prostorov vobče ne bi videlo ničesar. Svetlost se je morala torej na vsak način povečati. Da se pa vzlic temu prepreči utripanje, se platno, med tem ko film miruje, nekajkrat za prav kratke trenutke zatemni.

V ta namen se pred objektivom vrtil zaslonka s tremi sektorji. Večji zastre objektiv takrat, ko se film pomakne naprej, manjša sektorja pa šineta mimo med proiciranjem. Če se izripenja po 20 slik na sekundo, se torej platno 60-krat na sekundo zatemni in spet osvetli, za oko pa pomeni to, kakor da bi se v resnici ne premenjalo dvajset, ampak šestdeset slik na sekundo. Pri tej frekvenci je pa lahko svetlost slik na platnu že zelo velika, ne da bi se čutilo utripanje.

V znanstvene svrhe pa navadna ta frekvenca dostikrat ne zadošča. Pri še višji frekvenci in sunkovitem pomikanju filma perforacija ne bi več vzdržala. Zato je treba kamere tako urediti, da film gladko teče pred objektivom. Preskoki med posameznimi sličicami se tu ne prikrijejo več z zaslonkami marveč čisto optično. Prvo tako

kamero je konstruiral Američan Jenkins, ki se mu je na ta način posrečilo snemati in projicirati že do 250 slik na sekundo. Za prav naglo tekoče pojave n. pr. za snemanje eksplozij, letečih izstrelkov itd., se je uveljavila tako zvana iskrena kinematografija. Za osvetljevanje predmeta, ki se snema, tu ne služi naravna svetloba, marveč svetloba električne iskre, ki, kakor znano, ni zdržen, marveč oscilirajoč pojav, to se pravi, da električna iskra, ki jo vidimo nekaj trenutkov, v resnici ne sveti ves ta čas, marveč se med tem nekaj desetstisočkrat ali celo stotisočkrat prižge in ugasne.

Teoretično bi bilo mogoče napraviti tudi prav toliko snetkov v tistem času, ker ima električna iskra kemično zelo močno svetlobo, tako da so snetki dovolj jasni. Praktično se je doslej doseglo na ta način že do 30.000 snetkov na sekundo, kar ima neki smisel seveda samo za znanstvena raziskovanja. S tem pa seveda možnosti te vrste kinematografije še niso izčrpane in se bo po vsej priliki posrečilo frekvenco še nadalje zvišati, s čimer bodo postali neposredno dostopni človeškemu vidu tudi tako nagli naravni pojavi, ki si jih zdaj samo teoretično lahko predstavljamo.

Kalifornija, dežela avtomobilov

Letos je imelo mnogo inozemcev priložnost, da si je za cenejši denar in povrh ob največji svetovni sportni prireditvi ogledalo daljno Kalifornijo in slikoviti Los Angeles na obali Tihega oceana. Med nešteti zanimivostmi teh — večinoma le po pripovedovanju znanih — krajev igra prav posebno vlogo avtomobil. To moderno prevozno sredstvo opazuješ tamkaj — skromno in ponižno v množici enakih na obsežnih prostorih za parkiranje in nihče se ne zmeša za njegovo vnanjost ali znamko. V Evropi smo vajeni, da ga občudujemo le na dirkališčih ali na velikih prometnih žilah; tamkaj v Los Angelesu spada že med predmete za vsakdanjo rabo, ki so nepogrešljivi v modernem življenju.

Po zadnjih statistikah je v Los Angelesu samem 600.000 motornih vozil; v predmestjih, ki so ločena od mesta samo na papirju, jih je najmanj še 200.000 in če prištejemo še 200.000 takšnih, ki čakajo na kupce, se lahko trdi, da kroži po prestolnici sončne Kalifornije milijon avtomobilov.

Kdo pa hodi potem peš, bi dejali. Skoraj nihče, kajti vsi od čistilca čevljev do trgovskega pomočnika, od strojepiske do učitelja imajo avtomobile. Seveda je zaradi tega avtomobil izgubil vsak sijaj kot luksuzni predmet, ki bi si ga mogli nabavljati samo premožnejši ljudje. Avtomobil je tamkaj splošno prevozno sredstvo, potrebno vsakomur, ki ima posle po mestu; ta razširjenost motornih vozil daje mestu poseben videz, ki jo tujec takoj opazi. To avto-

Najlepša avtomobilska cesta v Kaliforniji in menda sploh na svetu

mobilske »lice«, ki ga kažejo tudi že najbolj obiljnih dell evropskih vele mest, srečuješ v Los Angelesu in po Kaliforniji skoraj povsod.

Kalifornijska prestolnica se je v 10 letih razvila iz skromnega naselja v milijonsko mesto; nekako vzporedno z razvojem mesta je šel tudi razvoj avtomobilizma. Ceste so bile projektirane in zgrajene pred vsem za avtomobiliste; pri tem so graditelji mislili tudi na potrebne prostore za parkiranje, ki jih v starih velemestih tako primanjkuje. V Londonu, Berlinu ali Parizu postaja avtomobil vse manj koristen prav zaradi tega, ker ga ni mogoče nikjer pustiti na varnem in mora biti zmerom sredi onega velemestnega prometa. Naknadno reševanje tega problema — graditev garaž v nadstropja — je za zdaj samo še v razpravi; zdi se, da bi bilo treba zato na novo trasirati vse glavne prometne žile po mestih, kar pa je praktično skoraj neizvedljivo.

V Los Angelesu je bil ta problem rešen s povečanjem mestnega območja. Danes je tamkaj 750 garaž pod streho in še malo več na prostem; mnogo garaž je sredi mesta in povsod tam, kjer se zbirajo večje množice obiskovalcev (pri stadionih, gledališčih, velikih kinematografih itd.). Vsaka takšna garaža ima povprečno za 500 voz prostora in običajno po dva vhoda, tako da lahko avtomobilisti odhajajo v drugo smer kot so prišli. V garažah prevzema avtomobile posebno osebje, ki se za majhno odškodnino (okoli 10 Din) briga za vse, ko odide lastnik po svojih potih. Ker v Kaliforniji zelo redko dežuje, so seveda enako koristne garaže pod streho ali na prostem; v ostalem se je avtomobil razširil tudi zaradi tega milega podnebia.

In pa ceste! Vse so zelo široke in kajpa asfaltirane ter je vožnja po njih — bodisi v mestu ali na deželi — urejena z največjo skrbnostjo. Površina je zaznamovana z vrstami žebčev za ustavljanje in s programi za posamezne vrste vozil. V mestu je povrhu še vrsta avtomatičnih signalov, ki minuto za minuto usmerjajo promet na križiščih.

Še bolj kot v Angliji so tudi tamkaj značilne za ceste tkzv. »gasolin stations« namestu pri nas modernih stebrov za »napajanje«. Skoraj na vsakem kilometru se dvigajo prijazne stavbe, okrepčevalnice — za voznika in vozilo — kjer sprejmejo vozača kot v vsakem hotelu, v čistih oblekah in elegantni, ter mu hitro postrežejo z vsem, česar si želi. Tudi te mične zgradbe po mestu in po Kaliforniji dajejo deželi poseben najmodernejši videz. Bencinske postaje so skrite, moderne prikupne zgradbe, ki se jim vnanje niti ne vidi, da prodajajo samo »duhteče« olje. Nekatere so opremljene tako, da postrežejo avtomobilista kar v vozu, in sicer mu južino servirajo na posebnem pladnju, ki se da pritrditi na avtomobil.

Značilno je dalje za razvoj avtomobilizma v Kaliforniji, kako se prodajajo že rabljeni vozovi. Trgovci zberejo takšno »blago« na posebnih prostorih; vsak voz ima na prednji šipi z belim napisano prodajno ceno, ki je že zelo zmerna. Za 50 dolarjev si tamkaj lahko že kupiš avtomobil in še garancijo dobiš, da bo prevozil vsaj še 100 milj. Sicer pa se zdaj — zaradi krize — dobijo tudi že na obroke!

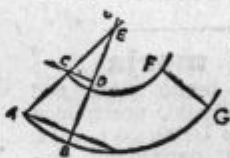
Za vožnjo z avtomobilom po Kaliforniji za voznika niso posebno strogi predpisi; ker pa so se nesreče le zmerom množile, so oblastva končno le uvedla vozna dovoljenja, za katera je treba opraviti skromno skušnjo, ki pa praktično nima velikega pomena. Treba je pač plačati nekaj pristojbin in obiti nekaj pisarn, pa se vrneš kot izprašan vozač. Vse ostalo pa se naučiš na cestah — prav tako kot drugod po svetu.

R. T.

CLOVER IN DOM

Kako si sami napravimo senčnik

Ali je vredno doma delati senčnike, ko so pa povsod tako poceni? Na vsak način, ker je domač izdelek še nekoliko cenejši.

SL 1.

[illegible]

Najprvo narišemo na ovojni papir tloris senčnika. Po sliki 1. potegnemo vodoravnico A, ki mora biti enaka premeru spodnjega žičnega kroga. Na črti A narišemo natanko v sredini navpičnico B—B, na kateri določimo točko D, ki je od spodnjega B oddaljena za višino žičnega ogrodja. Zdaj imamo že določeno spodnjo širino in višino senčnika. Da določimo še zgornjo širino senčnika, potegnemo v D vodoravnico C—D, ki je enaka polovičnemu pre-

SL. 2.

ki mora skozi točko C, potlej pa spodnji lok, ki gre skozi A. Nastane vprašanje, kako dolga morata biti loka? Logično toliko, kolikor meri obod senčnika spodaj oziroma zgoraj. Izmerimo torej dolžino spodnjega in zgornjega žičnega kolobarja in to mero naneseemo na spodnji oziroma na zgornji lok. Na ta način dobimo točki G in F, ki ju spojimo z daljico, pustimo pa zunaj še dva centimetra prostih lokov za rob, po katerem se mora senčnik sešiti.

Risarsko delo je s tem odpravljen, zdaj pa pridejo škarje na vrsto. Z njimi izrežemo po črti A—C—F—G—A ves tloris,

Sl. 3.

vštevši poprej dogovorjeni rob. Izrez razgrnemo na čeden pergamentni papir, ki ga po vzorcu skrbno izrežemo. Karton se potlej ovije okrog žičnega ogrodja in lično sešije, kakor kaže slika 2. Marsikomu bi bilo všeč,

da bi bil senčnik še primerno okrašen, morda s silhuetami. Bolje pa je, da ostane gladek, ker se drugače preveč svetlobe izgubi. Slednjič je treba senčnik še zunaj in znotraj prevleči z brezbarvnim lakom, da postane oblika bolj toga, pa je naš umotvor končan. Komur so le preveč neprijetne gladke ploskve, si morda okraši senčnik s skupinami barvnih črt po sliki 3.

Prestol na dnu morja

V vsakem leksikonu lahko čitaš pod značnico »Delhi« tole: »Delhi, prestolnica Britske Indije in province Delhi, od l. 1912. sedež podkralja. Oblasti, parlament, univerza. Razkošne gradbe: Džamija Jumna in Pavji prestol.« In to je res, Pavji prestol, zlasti prestol velikih mogulov, je pravcato čudo med indskimi umetninami in bajeslovje ga je obdalo s številnimi zgodbami. Najvažnejša je bajka o prekletstvu, ki spremlja ta prestol in dejstvo, da mora vsakdo, ki se ga dotakne, postati žrtev bogov. Pavji prestol je po stari indski bajki delo in last bogov.

A vendar so se našli ljudje, ki so izračunali, da velja to čudo med brati najmanj 2 milijardi dinarjev in so sklenili, da ga spremenijo v gotovino. Nekega dne so ga spravili z vso skrbjo v velik zaboj in na ladjo, ki naj bi odplula na Angleško. Parnik »Grosvenore«, je imel poleg običajnega tovora na krovu 25 potnikov in kakšnih 150 mož posadke. Tik preden je ladja ostavila zadnje indsko pristanišče, je 15 malajskih kurjačev pobegnilo, češ da nečejo biti v ladji, o kateri so zvedeli, da vozi prestol mogulov. Z vso naglico so zbrali drugo osebo in odrinili. Toda ob vzhodnoafriški obali, blizu Rta dobre nade, je »Grosvenore« zavozil na čer in se potopil. Prekletstvo je zahtevalo svoje žrtve.

Nekoliko potnikov in mornarjev se je rešilo na obalo, a potem jih je zdecimirala neusmiljena vročina in pomanjkanje vode

ter hrane na poti do najbližje naselbine Port Elizabeth. Ko so ostali prispeli tja, jih je bilo pomanjkanje tako zdelalo, da so umrli po nekoliko urah. Svet je pa vendar zvedel za usodo božjega prestola in je odpremil reševalne ladje, da bi poiskale razbito ladjo. Seveda niso našle niti sledu o njej. To je bilo l. 1922.

Od tedaj so napravili že mnogo brezuspešnih poskusov, da bi ugotovili vsaj lego potopljenega parnika. Šele v zadnjem času se je to posrečilo in družba angleških kapitalistov, ki so hoteli spraviti prestol v denar, je poverila neko berlinsko tvrdko, ki se bavi s takšnimi deli, da ga dvigne z njegovim dragocenim tovorom vred. Inženjerji nameravajo zgraditi 800 m dolg podmorski predor, ki bi segal od obale do parnika. Tehnično bi to ne bilo neizvedljivo, ker morje na tem mestu ni posebno globoko. Iz predora bi vodil navpičen rov do »Grosvenorja«. Vprašanje je, kako bo potem uspel najtežji in najvažnejši del te akcije. Vsekako hočejo inženjerji dokazati, da se moderna tehnika ne boji niti bogov.

Uganka Velikonočnega otoka

Velikonočni otok v Tihem oceanu, ki je danes čilenska kazenska kolonija, je bil nekoč naseljen po ljudstvu, ki je že davno izumrlo. Ta otok je že marsikakšnemu učenjaku povzročil glavobol, posebno s svojimi lesenimi deščicami, ki so jih tu našli in ki so pokrite s čudnimi znaki. Ti znaki so po vsej priliki simboličnega značaja. Britska antropološka družba je že dolgo poskušala, da ugame pomen teh znakov, saj je šlo očitno za nekakšno pisavo Rapanijcev, to je izumrlega ljudstva, ki je nekoč gospodarilo na otoku. Pred nekoliko leti je dobil pokojni raziskovalec primitivnih jezikov Torday fotografije večjega števila teh deščic. A ni mu uspelo, da bi rešil njihovo uganko. Fotografije so prišle potem v Belgijski muzej. Ena izmed deščic je imela na sprednji in zadnji strani 32 znakov, ki so kazali človeške in ptičje figure v različnih položajih. In sedaj se je posrečilo, da so razgrnili skrivnost nekaterih teh znakov. Enega izmed stavkov je brati n. pr.: Oče sedi na stolici, drugega: Veseli se na nebo. To ni dosti, a s takšnimi malenkostnimi začetnimi uspehi se je pričelo tudi odgonetanje egiptskih hieroglifov, ki so nam posvetili v dotedanjo temo te prastare kulture. Na sličen način se nam bo mogoče že v kratkem razgrnila preteklost skrivnostnega otoka sredi Tihga oceana.

TRIMINUTE POTOVANJA

Edinburgh

V Angliji so velemesta bolj gosto posejana kakor kjerkoli drugod na svetu. V vsakem najdeš nekaj tipično angleških znamenitosti, ne samo v Londonu, o katerem si turisti domišljajo, da jim predstavlja že kar vso Anglijo. Na vsak način je vredno obiskati tudi Edinburgh. Mesto se ti prikupi na prvi pogled. V njem boš našel atmosfero, kakor se pravi, pa lepoto in tradicijo. Edinburgh je glavno mesto škotske in že to mu daje poseben značaj.

Takoj, ko stopiš s kolodvora, te prevzame veličina mesta. Pogled ti uide vzdolž Princes Streeta, ki je ena najlepših cest na svetu, prav do znamenitega Castle Hill, ki se riše v ozadju. Tokraj ceste se vrste krasna poslopja z bogatimi prodajalnami, onkraj pa leže sami vrtovi sočnatnega zelenja in prav kraj ceste se dviga strma pečina, kronana z edinburškim gradom.

Najpriporočljivejša pot do gradu je po lepi Esplanadi, odkoder se ti odpira najlepši razgled po mestu, potlej pa čez pridvižni most in brano, skozi katero se pride v notranjost te mračne trdnjave, ki je sodelovala že v marsikaterem stoletju zgodovine. Vodniki po trdnjavi so sami stari veterani, ki vedo povedati marsikako zanimivost in zgodbo iz zgodovine gradu. Posebno znamenita je v gradu stara kapela sv. Margarete, ki je bila sezidana v enajstem stoletju, pa sijajna dvorana za bankete z bogato zbirko starega orožja.

Z gradu se napotimo v katedralo St. Giles, ki je bila tudi zgrajena v enajstem stoletju. Blizu cerkve je izpraskana v kamenitem tlaku podoba srca, ki označuje

mesto, kjer je stala stara ječa Tolbooth »Midlothianovo« srce. V bližini je tudi parlament, v katerem pa se ne bomo predolgo mudili, ker je zanimiveje obiskati slavno palačo Holyrood, pričo davne preteklosti.

Stari del palače je skoraj točno tako rekonstruiran, kakor je bil za časa škotske kraljice Marije. Vsi prostori tudi, soba lorda Darleya in spalnica nesrečne kraljice z baldahinsko posteljo in krasnimi preprogami je prav takšna kakor takrat, ko je osamela po veliki tragediji, po obglavljenju Marije Stuart. V teh prostorih so neverjetno živi spomini na tisto burno dobo angleške zgodovine.

Blizu palače so razvaline samostana, ki ga je dal 400 let pred Holyroodom postaviti David I. škotski. Krog in krog je zasajen park z znamenitima gričema Salisbury Crang in Arthur's Seat. Zanimivo je omeniti — da se dotaknemo še praktične poteze škotskega značaja, da se v vseh javnih parkih v Edinburghu lahko igra golf proti plačilu malenkostne odškodnine.

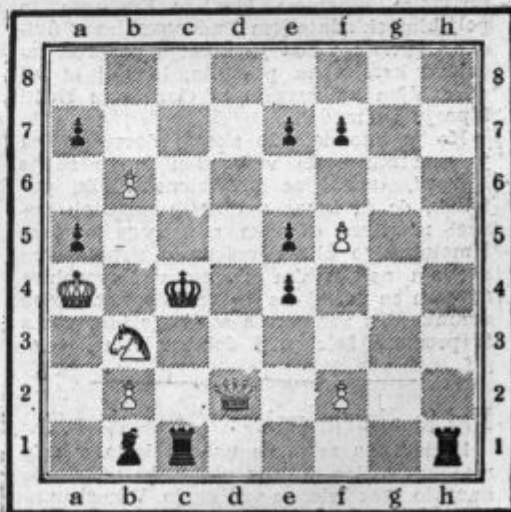

SAHM

Problem 19.

G. Larsjon

Častno priznanje na turnirju švedske šahovske zveze

Mat v 3 potezih.

Rešitev problema 18.

1. Sc6—e7. Groz! Sac4 mat. 1. ... Se 5 (a), 2. b : c mat. 1. ... Sb 2 (b), 2. ... D : f6 mat. 1. ... T a! Le 5 (c), 2. Tb 6 mat. 1. ... Ke 5 (d), 2. Dd 5 mat.

ZNAMKE PRIPOVEDUJEJO

Zgodovinski dvojnik

Za portret angleškega kralja Edvarda VII., ki so ga potrebovali za znamke, ni služil za model sam kralj, marveč neki londonski glasbenik, ki je bil kralju na las podoben. Dvanajst let so te znamke v milijonih krožile po Veliki Britaniji in njenih kolonijah.

Glasbenik, ki je bil slikarju za model, je bil Hugo Gorlitz. Mož se je nekako pred tridesetimi leti mudil skupaj z avstrijskim kiparjem Emilom Fuchsom in poljskim skladateljem Paderewskim v Švici. Angleška vlada je kiparju poverila izdelavo kraljevega portreta, ki naj bi bil vpodobljen na znamki in Gorlitz je služil kiparju za model.

Ko je bilo delo že skoraj dovršeno, ga je umetnik nesel v London in tu se je Edvard, takrat še prestolonaslednik, potrudil, da je kipar v desetih minutah posnel nekatere odtenke njegovega obraza. Umetnina je bila dovršena v siromašnem ateljeju nad nekim hlevom v Devonshire Streetu in takoj na to so bile natisnjene znamke. Ta znamenita serija je bila vzeta iz prometa šele pred dobrim letom.

Kaj je »kurja polt«?

Kadar nas zebe, se nabere koža v zelo majhne gubice. Tanke dlake, ki pokrivajo narahlo naše telo, se vzdignejo. V koži imamo namreč nebroj k površini poševno ležečih mišičnih plasti, ki navadno mirujejo. Če nas zazebe, ali če se zgrozimo, bodisi da smo prišli na preprih, ali pa, da smo se spomnili na nekaj groznega, tedaj se razdražijo živci, ki spadajo k tem tankim mišicam in mišice se nenadoma skrtijo in skrajšajo. S tem se nam nabere koža v tanke gubice, površina postane hrupava in te-

daj pravimo, da smo dobili »kurjo polt«. So pa tudi ljudje, ki dobe kadarkoli »kurjo polt«, samo da se zgrozijo ob kaki misli, ali pa, da mislijo na mraz. Tudi tedaj, če nas preleti po hrbtu mraz imamo isti pojav, kajti koža na hrbtu ima prav tako kakor na roki in nogi nebroj tankih podolgovatih mišic.

Velikanski viadukt

Dasi ima New York na razpolago dve največji prometni zgradbi na svetu: Holandov predor pod reko Hudson in Washingtonov most nad njo, se vendar na zapadu v Newarku in Jersey City čuti že spet zastoj. Samo država Jersey ima skoraj milijon avtomobilov in izredno živahne zveze zlasti s Filadelfijo in okoliškimi industrijskimi kraji. Zato se je država Jersey odločila, da zgradi v te kraje posebno cesto za avtomobilski promet. Cesta je morala prekopati reki Hackensack in Passaic, med katerima leže veliki industrijski obrati, tako da je bilo treba vse skupaj premostiti v primerni višini. V ta namen je bil zgrajen skoraj 5 kilometrov dolg in 40 metrov visok jeklen viadukt, ki je veljal poldrugo milijardo dinarjev. Vsa cesta lahko obvlada promet ca. dvajset milijonov osebnih in tovornih avtomobilov na leto.

H. FREYTAG: Jablana

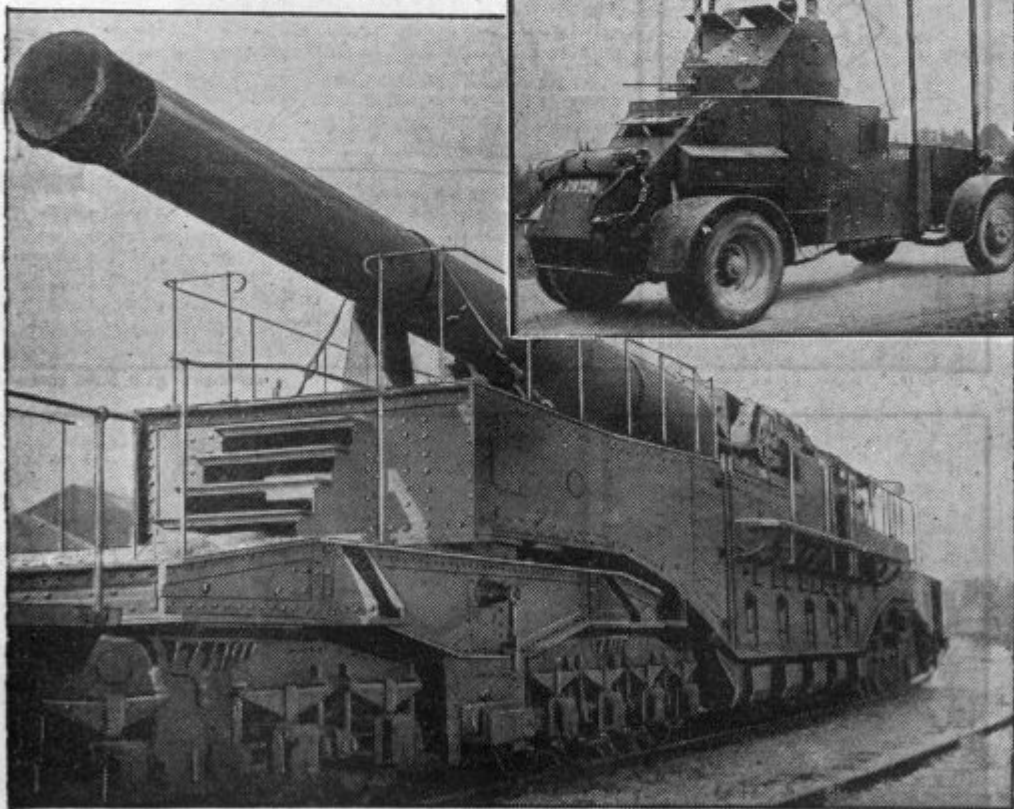
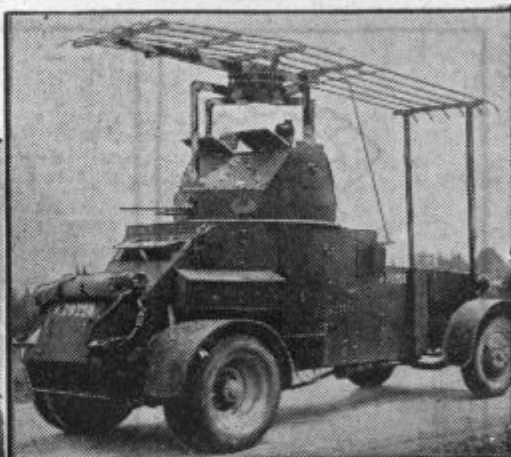
do drugega človeka, v zaupanju, vedrosti in razumevanju. V razumevanju potrnosti, zdražljivosti, ponosa, nihanja v razpoloženju in celo trdih besed, ki so tako pogostoma samo rešitev za notranjo bednost. Samo žena lahko omogoči možu, da si ohrani samozavest. Vedno znova ga mora videti tako, kakršen je bil v polni ustvarjalni sili, in ne tako, kakršen je videti sedaj, kajti to je navidezno življenje, ki ga sedaj živi.

Moški ponos težko prenaša, da skrbi žena morda za njegovo življenje ali da teži vse delo na njenih ramenih. In muka nad tem ga v njegovi nebolgljenosti, v njegovi jezi, da ne more pomoči temu stanju, vodi do nepravilnosti, zaradi katerih mora žena morda grenko trpeti. Mož, ki misli, da se mora sam prezirati, meni, da vidi ta prepir tudi v soljudeh in to ga dela malenkostnega, zagrenjenega, občutljivega.

Baš v tem težkem položaju mora žena dokazati možu, da se čuti njegovo tovarišico. Kakor tovarišica mu mora pomagati in svetovati, kot tovarišu, ki v tem trenutku sam tega ne zmore. Pomagati mu mora z istim spoštovanjem in dobrotljivostjo kakor nekoč. Kajti baš to je tisto, nad čimer mož najbolj obupa: če vidi,

da se je vedenje žene do njega spremenilo, da izgublja njeno spoštovanje in ljubezen. Namesto da tarna in vije roke, naj išče žena izhoda in pomoči, a to brez mnogih besed, posebno pa brez očitkov. Kajti kjer ni krivde, tudi ni krivca in nepravilna je žena, ki v tem položaju moža obtožuje. To je naloga, ki zahteva duha požrtvovalnosti in tovarištva, kakršnega je kazal mož v vojni. To je vojna, ki jo žena aktivno doživlja in katere zmaga ali poraz odloča isto tako njeno usodo, kakor je vojna odločila usodo narodov. Kaj je vredna mati, ki postavlja nad otroka svojo sebičnost? Tu pa so vse žene matere ...

I—a F,

ZA VARNOST FRANCOSKIH MEJA. Zgoraj desno: radio-postaja na oklopnem avtomobilu. Spodaj: Ogromen top za velike daljave, montiran na železniškem vagonu

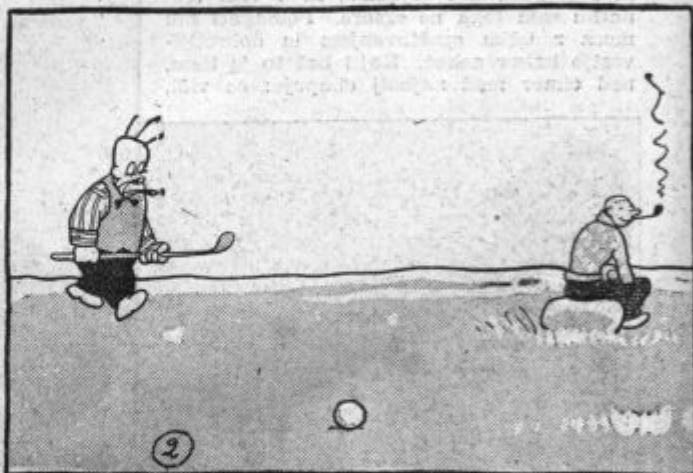
HUMOR

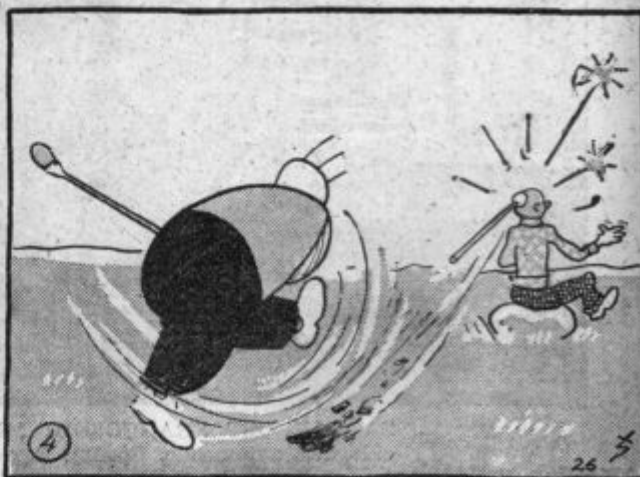
»Odkar mi je zdravnik povedal, da mi škoduje nočni zrak, se vračam domov šele zjutraj.«
(»Nebelspalter«)

Če me zares ne marate, se vržem pod prvi jutranji vlak!«
»Za božjo voljo, ne tako hitro, saj odhaja vlak tudi ob pol devetih!«
(»Everybodys Weekly«)

COPYRIGHT R.I.B. BOX 6. COPENHAGEN

Adamson je zadel